

۱ محرم الحرام - ۱۳۳۵ سنه

۱۵ اوتکابر - ۱۹۱۶ سنه

شهر آذربايجان و الوقوع حادثه

قطای (چین)

توب و یا گاروب طورغان حاله قطای دولتی اوز حالنده دوام ایتوب کیلدی و بیک کوب تورلی حکومتلرگه عصرده ش بولدی، همیشه ده دوام ایتوب طورادر.

نیل بوینده غی فرعونلر، الجزیره ده گئی بابلر، سوریه ده گئی فینقیه لولر، ایرانده غی فارس لر و باشقه اورنلر ده غی عربلر منقرض بولغانلری حاله قطای همیشه سلامت یاشی، اوز کونینی اوزی کوروب کیله.

قطای دولتنده بری آرتدن بری یکر می ایکی عائله حکومت سوردی. بو حکومتلرنگ بعضیلری چیت قوملرگه منسوبلر ایدی شولای بولسه ده «قطای» ده عرف و عادت اوز گرمادی، ایسکی دستورلر همیشه صاقلانوب کیلدی.

ایسکی ماتلرنگ تاریخلری قیلندن قطای تاریخی ده بیک کوب خرافات و اوهام برله قاتشقان ایکانلگی معلوم. مونلر برر مگ حتی اونار مگ یل عمر سورگان پادشاهلری بولغانلغنی روایت ایتلر. موندی خبرلرگه اشانو البته ممکن توگل.

قطای عالملری اوز حکومتلرنده اولگی پادشاهنی «تان کو» اسملی ایدی دیلر و شوندن سوگنی حکومتی اون دورگه بوله لر و بو اون دورنگ عمری توقسان آلتی میلیون یلغه یکانلکنی دعوی ایتلر. (اوزلری آتونچه قپاننگ عمری یوز میلیون یلغه یاقین بولادر). بو دعوالری ده درست بولمسه کیرهک. مونی ده خرافه سانارغه تیوشلی. قطای فیلسوفی بولغان کونفوشیوس، قپاننگ اوزینه قدر بولغان عمرینی ۲۵۶۲ یل صاناغانلغنی روایت ایتوله. بو فیلسوف ایسه میلاددن آلتی عصر مقدم ایدی، بو کونگی قطای خلقلری، شول اورتنک توب خلقلری

اوشبو پیش آلتی یلرلر اچنده «قطای» مملکتنده انقلابلر، تورلی حادثه لر بولوب اوتدی. غزتله ز خزینه کوره همیشه ده بعض بر واقعه لر بولوب طورادر. بیک یاش وقتلر مزدن «قطای قوزغالای ایکان» و «قطای قایچان قوزغالور» کبک سوزلرنی ایشتوب کیلگان و اوز تلمزده غزتله ز چیقارغه باشلاغاندن سوگ «قطای قوزغالو» حادثه سنده بیک زور قورقنچلر بولمازلغنی گمان ایته باشلاغان ایدک. اوشبو کونلر ده اولغه باروب بر مجلس گه اوچرادم. قارت بر آدم بزگه قاراب: «قطای قایچان قوزغالور ایکان؟» دیب سورادی. «بز آنی بله آلمیمز، سوگ قطای قوزغالسه نیندی نرسه بولور دیب گمان قیله سزا» دیدم. قارت، موگا تعجب قیلدی. بیکل اش گه صاناوومنی اوخشاتمادی و: «قطای قوزغالسه ایندی دنیانگ یونی، ترکلکننگ یه می بدی» دیدی.

بزنگ یاش. وقته غی فکر مز بو کوننده بار ایکانلکنی سیزدم و شول سببلی علمی و قنی اثرلردن فائده له نوب بو اورنده «قطای» (چین) حقنده بعض بر نرسلر یازونی تیوش کوردم.

۱

«قطای» نك سیاسی تاریخی

دنیاده بولغان مملکتلرنگ ایسکیسی «قطای» مملکتی بولسه کیرهک. مونک مدینتی باشلانوغه بو کونلر ده بدی مگ یلر بولادر. دنیاده بو درجه ده اوزون عمر سورگان حکومت و مدینت بارلغنی معلوم توگل. اورتا آزیبا و آفریقاده بیک کوب تورلی دولتلر

کیسوب کیتکانلکدن بو اور، بو کونده ده دنیانگ عجب نرسه نرندن سانالادر. کوانغ، «ایمپراطور» دیب عنوان آغان پادشاهلرنگ اولگیسی اوشبو «تشنغ وانغ» در. قطای تاریخی اوزندن باشلاتو قصدی برله شول کون گه قدر تالیف ایتولگان کتاابلر و یازولر همده علمی اثرلردن زراعت، طب و نجوم علملرندن باشقلرینی بتونسینی یاندرتقالغی، دورتیوز قدر عالمی ترک حالرنده قبرگه کومدرگانلگی روایت ایتوله در.

بو ایمپراطور میلاددن ۲۱۰ یل مقدم وفات ایتدی، اورینه اوغلی او طورغان بولسه ده اوزاق طورمادی، ۲۰۶ نچی یلده اولدرلدی. میلاددن ۲۰۶ یل مقدمه «هان» عائله سی حکومت قیله باشلادی. بو عائله ننگ عمری ۲۲۰ بعضیلر ۴۰۰ یل بولدی دیلر. وین تی، ووتی، سیون تی، منغ تی، هوتی اسملی مشهور پادشاهلر شوشی عائله دن ایدی.

«هان» عائله سی منقرض بولغاندن صوگ حکومت «تانغ» عائله سینه کوچدی (میلاددن ۶۱۸ نچی یلده). مونلر اوج قرن قدر مدت حکومت سوردیلر. چین خلقلری بو وقتلرده بیک آغه کیتکانلر ایدی. اوشبو عائله گه منسوب بولغان «وو» اسمنده بر ایمپراطوریتسه، ایرینگ اولگی خاتوندن بولغان صیبی اوغلی ایمپراطورغه وصی (آپسکون) بولوب طوردی و کونلرنگ برنده تختی غصب قیلوب اوزی تخت که چیقدی. بو خاتون قطایده خاتون پادشاهلرنگ ایکنچیسیدر. بیک زیراک و اوتکرن بر خاتون بولوب ایرلر برله خاتونلر آراسنده تیگرلک قیلوب نظاملر چیقاردی، بو وقتده بیک کوب خاتونلر حکومت خدمتینه کردیلر.

میلاددن اونبرنجی عصرده قطای مملکتینی چنگیز خان اوغلی قبلان خان آلوب خلقلرینی قلچدن کیچردی و بیک زور وحشتلر اجرا قیلدی. اوشبو سبیدن قطای دولتی مغول (تاتار) لرغه تابع بولدی. لکن اوزاق وقت اوقادی قطای خلقلری تاتارلرنی قووب چیقاردیلر و اوزلرندن بولغان «منغ» عائله سندن پادشاه صایلادیلر (میلادی برله ۱۳۶۸ نچی یلده).

مغوللرنگ اوز تاریخلری بیک یاقتی توگل. شولای بولسه ده الک وقتلرده سیبریاده «بایقال» کولی اطرافنده قونوب کوچوب یورگانلکری معلوم چنگیز خان، هولاکو، آقساق تیمر، هندستانده حکومت سوردگان اکبر خان و اورانغ زیب مغوللرنگ شهرتلی پادشاهلرندن ایدی.

مملکتلرنده بیتشکان نرسه لر قطای خلقلرنگ اوزلرینی تریه ایتوب طوررغه بیتکانلکدن مونلر باشقه مملکتلرگه قاتشوب یورمادیلر و آنلرنگ کیلوب یورولرینه ده محتاج بولمادیلر. اوشبو سبیدن اوز مدیتلرینه اوزلری قناعت قیلوب یاخشی عمر سوروب

توگل بلکه تون طرفدن کیلگان مغوللر بولوب بیک ایسکی زمانلرده بو مملکت که هجرت ایتکانلر ویرلی خلقلرغه غالب بولوب حکومت تأسیس قیلغانلر. اوز زمانلرینه موافق روشده فلک، زراعت، موسیقی کبک علملر، هنر و صناعتلر برله ده شغله گانلر. پادشاهلرنی صایلاب قویغانلر و کوبره ک وقتده اولگی پادشاهنگ وزیری پادشاهلقغه صایلانور بولغان.

پادشاهلرنگ اولگیسی «فوهی» اسمنده بولوب میلاددن ۲۸۵۲ یل مقدم پادشاهلق تأسیس ایتکانلگی و برنجی پادشاه بولوب صایلانغانی حقنده قطای عالمی برسوزده لر. خبرلرگه کوره بو آدم قطای خلقلرینی ترلسکلرنی تریه قیلورغه، یازو یازارغه اوگرتدی نکاح و عائله تشکیل قیلو طوغروسنده نظام چیقاردی. مونگ وفاتندن صوگ «شن تونغ» اسملی کشی تخت که چیقدی. بو آدم ایگون قوراللری اختراع قیلدی و قطای خلقلرینی آساق چه چهرگه اوگره تدی.

موندن صوگ «هوانغ تی» حکمدار بولدی. مونگ زماننده قطایده ساعت و صوغش قوراللری، کویمه لر اشله نه باشلادی. موسیقی اوینی طورغان نرسه لر یاصالادی، آغچه صوغلدی، آرشین و میزان کبک اولچولر چیقاردی.

دورتنجی پادشاه «تی کو» در. مونگ زماننده مدرسه لر تأسیس ایتولدی و بردن آرتق خاتون نکاحله نو حقنده اختیار بولوب نظام چیقاردی.

بیشنجی پادشاه «یاو» در. مونگ تخت که چیقوی میلاددن ۲۳۵۷ یل مقدم بولوب قطای ننگ حقیقی تاریخی اوشبو وقتدن سانالادر. مونگ زماننده مملکتده یوللر یاصالادی. قناللر قازلدی، علم و صنعت آغه کیتدی، قطای خلقی بیک بابودی. بو وفات بولغانده اوغلی «شون» پادشاه بولدی.

یدنجی پادشاه «یو» در. «یاو» وفات بولغاندن صوگ بو ذات تخت که چیقوب یاگا بر نسلدن یاگا بر حکومت تأسیس قیلدی. مونگ عائله سی میلاد ۲۲۰۷ یل مقدمگی تاریخدن آلوب ۱۷۶۷ نچی یل مقدم که قدر حکومت سوردیلر.

موندن صوگ «شانغ» حکومتی ۱۱۲۲ گه قدر حکومت ایتدیلر بو عائله دن ۲۸ پادشاه کیلگانلگی روایت ایتوله در.

موندن صوگ «یووانغ» عائله سی حکومت سوردی، مشهور حکیم کونفوشیوس، شوشی عائله زماننده ایدی.

میلاددن ۲۴۹ یل مقدم وقتده «تسین» عائله سی حکومت قیلورغه باشلادی. قطایده بولغان مشهورسد (اور) «تسین» عائله سندن ایکنچی پادشاه بولغان «تشنغ وانغ» امری برله بنا قیلندی. توز و چوقور اورلرنی، تاو و بولونلرنی، تاشلق و اورمانلق یرلرنی

سبب بولدی. انگلیزلر که صوغش مصرفی توله دیلر، «هونغ کونغ» اسمنده گی جزیره لرینی بوردیلر، زور شهرلرنده سودا ایتار که آو وپالور اختیاری بولدی (مونلر باری بیش شهر ایدی)، شول شهرلرده آوروپا حکومتلرینگ قونسوللری طوررغه قطای حکومتی رضالق بوردی.

اوشبو کیلشو شرطلری قطای ایچون یک ضررلی بولدی. اوز مدینتی برله اوز مملکتی ایچنده بتون دنیادن مستغنی بولوب یاشی طوررغان قطاینگ اوشبو معاهده سببلی قولی و آیاغی باغلانندی، اوزی تله که نیجه طوررغه اختیاری قالمادی. قطای مملکتی، چیتلرنگ سودا ایتار ایچون بر بری برله اوزوشا، یاریشا طوررغان بر بازارلری بولدی اوزلرینگ نفوذلری بتوب باشقلر تله گانچه بورر که مجبور بولدیلر.

ایمپراطور «تاو کوانغ»، ۱۸۵۰نجی یلده وفات بولوب اوزینگ اوغلی «هیان فونغ» پادشاه بولدی.

اوزلرینگ استقلاللرینی بترو که سبب بولغانلقدن قطای خاقلری انگلیزلر برله بولغان عهدنی اقرار ایتمی باشلادیلر. شونی سبب ایتوب انگلیزلر برله فرانسزلر برله شوب قطای اوستینه صوغش کوبه لرینی یباردیلر (۱۸۵۷نجی یل). اوشبو صوغش کوبه لری «کاتون» شهرینی طوبغه طوندی و عسکرلرینی شونده توشردیلر «کاتون» نی آلدیلر، غویرناتورنی اسیر ایتدیلر. مونلرغه آمریکا دولتی ده قوشلدی. عسکرلر ایچکاری کره باشلاغاندن صوگ قطایلر قورقدیلر و اونکانده گی شرطلر اوستینه دخی ده بر قدر شرطلر آرتدرلوب معاهده یاصالیدی. انگلتره، فرانسه، آمریکا و روسیه دولتلری «پیکین» شهرنده ایلچی طوتارغه ایرکلی بولو، اوشبو یا گاً شرطلر جمله سندن ایدی. قطای حکومتی اوشبو صوغشنگ مصرفینی توله رکه بولدی. لکن ایلچیلر بارغاندن صوگ قطایلر مونلرینی «پیکین» که یبارمادیلر و تورلی حیللر قوروب مذکور شهرده ایلچی طوتمازغه طریشدیلر، اوشبو سبیدن انگلتره برله فرانسه دخی صوغش آجدی و ۱۸۶۰نجی یل آوغوستنده «تیان-تسین» نی واوکتابر آینده «پیکین» نی ضبط ایتدیلر و ایمپراطور سرائینی تمام تالاغانلرندن صوگ اوت تورتوب یاندردیلر. اوشبو وقت روسیه آچه سینه قرق میلیون صوملق جهاز. اسباب و آثار عتیقه، علمی و فنی اثرلر یانغانغی، خاقلر اوشبو وحشتی کوروب یوزه کارندن قان آغزغانلقلری مرویدر. اورلانغان و تالانغاندن قالغان نفیس خزینلر هیچ کیرده گماز اورنده یاندرلونی کوروب قطای خاقلری انگلتره برله فرانسزلرنگ وحشیار ایکانلقلری برله حکم قیلسلرده قارشی طوررغه چاره لری بولماغاندن صوگ هربر عهدلرینی وفا قیلورغه مجبور بولدیلر.

ر. ف.

طوردیلر. لکن مونلر شولای راحت یاتقان وقتلرده آوروپاده زور انقلاب بولغان، صو یوللری و قوری سمرلر آچلغان ایدی. اسملری ایشولمگان آوروپالور صو برله قطای مملکتینه باروب چیقیدیلر و شوشی کوتمگان قوناقلر سببلی قطای مملکتنده زور حادثه لر بولدی.

۱۵۱۶نجی یلده قطای مملکتینه پرتوغالیه خاقلری دگردن کیلوب چیقیدیلر، مونلردن صوگ فلمنکلر، آندن صوگ انگلیزلر و آندن صوگ قوریدن روسلر کیدیلر. روسیه طرفندن بارغان ایلچی هیئتینگ باشلغی اسماعیلوف ایدی (مسلماندن بوزولغان کشی بولسه کیره ک).

۱۶۴۴نجی یلده مانژور کیلوب قطای خانلغینی ضبط ایتدیلر و «منغ» عائله سینی تختدن توشروب اوزلردن ایمپراطور قويدیلر. بو عائله نك اسمی «تسنگ» بولوب مونگ مشهور پادشاهلرندن بری «کیلونغ» ایدی. بو ذات ۱۷۳۵نجی یلده قطای تختته چیقیدی، غایت مستبد و ظالم بر آدم بولوب اونیش یاشدن آرتقان مسلمانلرنی اولدرو حقنده فرمان چیقارغان ایدی. مسلمانلر موگا قارشو کوتارلدیلر ایسه ده آزلقلری و قورالسزلقلری سببلی زور اش اشلی آلمادیلر. شولای بولسه ده بتولای بوش ده قالمادیلر.

۱۸۲۰نجی یلده «تلو کوانغ»؛ قطای ناحینی کیدی. مونگ زماننده بولغان واقعه لرنگ زوری «افیون» ماجراسی ایدی. بو ماجرانگ قسقه چه خبری اوشبو:

یک کوب مشقتلر واجتهادلر صوگنده فرنکلر، مملکتلرینه کروب صانو ایتو و مال کیترو حقنده قطای حکومتدن اوزلری ایچون امتیاز آورغه موفق بولدیلر و شوگا موافق «افیون» کیتروب صاتارغه کرشدیلر. قطای خاقلری «افیون» که اوگرنوب شوگا فومسزلانا باشلادیلر. مونلرنگ کشیکدن چیقولرینی کورو برله قطای حکومتی، اوزینگ آلدانغانغینی و بتون مملکتی خسته حالینه کیتررکه سبب بولغانلغینی بلدی و «افیون» سوداسینی منع ایتار که باشلادی و افیون تویهب کیلگان انگلیز پارخودینی قایتوب کیتار که وافیونینی قطای مملکتنده بوشاقازغه قوشدی. (۱۸۲۷ده).

رذالت و فحش همده سلامتک و اخلاقغه ضرر بیره و فضیلتی اولدره طوررغان اوشبو آغونی آدملر آراسینه تاراتو نوکل بلکه نارالوینه بتون کوچلری برله قارشو طوررغه تیوشلی بولغان انگلیزلر، قطای حکومتینگ بو ایشنه رضا بولمادیلر. ایکی آراده علاقه اوزلیدی. انگلیزلر ایسه قطایغه عسکر یباردیلر و صوغش باشلادیلر. بو صوغش ایسه تاریخلرده «افیون صوغشی» اسمی برله مشهوردر.

اوشبو صوغش قطایلر ایچون خیرسز و کوب فلاکتلر که

زکات و اسلام

«شورا» صحیفه لرینه درج ایتولگان علمی مسئله لرنی دقت برله اوقوب محاکمه ایتو، «خدمت ماصفادع ما کدر» مقتضاسنچه صاف وخالص لرندن استفاده وعلی اندره «بیکباو ایشان» حکایه سی کبک «شورا» صحیفه لرینه مناسبتی بولمغان نه کینلردن «گل بی خار اولماز، کچ بی مار اولماز» دیب کوز یوموب کیچو، و بعض مقاله لرده محاکمه میزانه ناقص، یاخود قرق بردزده آشوب کیتکان اورونلرده فکر عاجزانه منی «شورا» کنار (حاشیه) لرینه یازوب قویو عادت بولغانلقدن اوشوب سنه برنجی عدد «شورا» ده: «زکات و اسلام ایراد لری» عنوانی آستنده یازلغان محترم ذاکر آیوخان افندی مقاله سین اوقوغانده مذکور افندی که تعجب ایته ایته «شورا» کنار لرینه یازوب قویو ایله (هر نه قدر قناعت ایتماسه مده) اکتفا ایتکان وانشالله مطبوعاتکه یازوچی درست علمالرمز بو توغریده سکوت ایتوب قالمالزلر» دیب جواب کوتوب قالغان ایدم.

لکن محترم برادر مرز سید شریف افندی ننگ قسقه و اوتکون بر مقاله سی ایله ۱۲ نچی عددده کی محترم عیاض عبدالله افندی ننگ مقاله سنندن باشقه اهمیتی بر شی کورنمادی.

مسئله ننگ اهمیتی ایسه غایت بیوک اولدیغندن، «قرنجه قدرنججه» دیدکری کبی مین عاجزده قاصر فکرم. ناقص معلوماتم ایله حسب المطاقه بو مسئله ده برطاوش بیروب قالونی وجیهه ذمه بلوب، توبانده کی سوزلرنی یازارغه مجبور اولدم. ومن الله التوفیق. سوز باشنده سونی ایتوب کیتیم: مین ذاکر آیوخان افندی که قارشنی ایکی مسئله ده گنه مداخله قیلم و حجت لر منی ده شوکا قاراب کیترم، برسی: زکات و عشر ننگ نیندی ماللاردن تبوش بولوننده وایکنه چیسی ده. زکات عشر ننگ مصرفنده در. خراج، جزیه، غنیمت، فی، کبی و ارداتلر بزنگ روسیه مملکتتده اسلام شریعتی قولنده اولمادیغندن آنلرنی اهمیت سز قالدرام.

محترم ذاکر آیوخان افندی سوز باشنده: «مینم شول حقه یازلاچق سوزلرم هیچ برامام مذهبنه ترکب، آنک سوزینه قاراب تقلید برله بولماینچه، توغریدن توغری کتاب، سنتنگ ارشاد وهدایه سیله بولماچقدر. کتاب و سنت آلدنده فقیهلر ننگ

شریعتینه اعتبار قالماس، آنلر ننگ سویله گان سوزلری هیچ برتوزلی اورون اشغال ایته آلمغان کبی علمی قیمتکده مالک توگلدنر، فقیهلر که تزچو کمیم، الله آلدنده غنه خصوص قیلم، پیغمبرینه گنه اییره م» دی.

محترم ذاکر افندی هر نه قدر کتاب سنتنگ ارشاد ایله توغریدن توغری یازدیغن دعوی ایتسه ده، بزده اوزمز صواب تابقان سلف، خلف، و فقیهلر اجتهادیه (آنلر شریعتی دیمه سه کده) رسول الله سنتنه چاغشدروب قارارغه حقمز بولسه کیره ک.

شریعت میدانینه چغوبده، شریعت اسمندن نقل یاخود اجتهاد برله سوز سویله گان شریعت خادم لرینه، هر قابوسینه شریعت نسبت بولنوی بیک توغری بولماسه کیره ک. زیره آنلرده اهل السنة والجماعة که اییره وب، آیت و حدیث دن استفاده قیلوب سویله گانلر. یوقسه محترم آیوخان افندی تحریر لرینی ده «آیوخان شریعتی» دیمک لازم کیلور ایدی.

محترم ذ. آیوخان افندی! «صالح بولسون، صالح بولماسون هیچ برتوزلی عروضدن زکات یوق. آرش، طاری، صولی، بورچاق، کبی بورتوکارده عشر یوق» دیسز.

افندم: سز وجوب زکاتی استرسه کز قابو آیت ایله استدلال ایتو کز. استرسه: «انفقوامن طیبات ما کسبتیم» آیتی زکات و عشر حقنده اولمادیغنی دعوی قیلکز، مادام که دیدک کز کبی سز جناب الله ننگ امرینه تز چو کگانسکز. مونه بو آیت کریمه الله تعالی ننگ کلام مجیدی اولدیغنی جهتدن مین سز که شوشی سؤالی بیردم: جناب سبحانه و تعالی: «یا ایها الذین آمنوا» امر جلیلی ندا حرفی ایله تصدیق و مؤمنلر که خطاب ایتوب مخاطب لر ننگ دقت و اصغاسین جلب ایته و موندن صوک: «انفقوامن طیبات ما کسبتیم» دیب بیوره در. بو آیت کریمه ده کی: اتفاق و کسب کلمه لری لفظ «خاص» و عریبات جهتدن مفرداتی ننگ مدلوللری ظاهر بولغانلقدن هیئت ترکیبه جهتدن بولغان مدلولی ده: «ای ایمان ایله مشرف ذاتلر! سز کسب ایتدک کز حالنگ کیره ک عروض بولسون و کیره ک باشقه بولسون، (زیره ما کسبتیم ده) «ما» کلمه سی عامدر) طیباتندن بعضیسنی اتفاق ایتو کز! «و مما اخرجنا لکم من الارض!» بزرگه بیردن اخرج ایتدک کز شیلر ننگ ده بعضیسنی اتفاق ایتو کز!» دیمکدن عبارت بولور. موندن صوک جناب الله

معلوم توگلدگی، قطعی بولغان بر امرنك حكمن الغا قیلورغه كافی بولماسه كیرمك .

الانعام سوره سنده ۱۴۲ نجی آیت: «وهوالذی انشاء جنات. معروشات وغير معروشات والنخل والزرع» مدنی دیوچیلر بار. اگرده مدنی بولسه اول وقت: «ومما اخرجنا لكم من الارض» آیت کریمه سبب تحدید بولمی بلکه مما اخرجنا لك عمومینه دخولن اشعارگنه بولماقی آگلا نادر. «من كان عدو الله وملائكته» سوگنده، جبریل ومیکائیل نك ذكر ایتلورلی قیلندن. اگر ممکن بولسه (كءاعلیه الجمهور) اول وقتده: معنوی تکالیف شرعیه وتعلیمات اسلامیه نك باتدریج ایدانن اعلاگه ترقی ایتووی كبك مادی بولغان تکلیفات شرعیه نی (كلما اخرجت الارض دن وجوب عشری) ده اولاً جناب الله تعالی الانعام ۹۸ آیتده: «وهوالذی انزل من السماء ماء فاخرجنا به نبات كل شیء، فاخرجنا منه خضرا نخرج منه حبا متراكباً ومن النخل من طلعها قنوان دانية و جنات من اعناب والزیتون والرمان مشتبها وغير متشابه انظروا الی ثمره اذا اثمر وینعه ان فی ذلكم لآیات لقوم یؤمنون» آیت کریمه سی برله بونعم آلهیه نك بعض بر کیفیات انبایه واوصاف عجیبه سینه اشارت ایتوب مونلر جناب الله نك بیوك قدرتی وادله باهره اولدیغن اشعار ومونلرنی احسان ایله امتنان ایتکان بولور. موندن صوك شول الانعام ده ۱۴۰ نجی: وهوالذی انشاء جنات معروشات وغير آیتده (۱) كذلك امتنان بیوروب آیتنك آخرنده: «كلوا من ثمره اذا اثمر و اتواحقه یوم حصاده» امر جلیلی برله یوم حصاده (حصاد قیدی اتفاقی بولووی جایز) حقن ادا قیلوگزر (حقن - دقت ایدگزر حقنی نه در؟) دیه بیورر. موندن صوك جناب الله، بعد الهجره اهل اسلام چوغالدقچه واسلام تقرر وتقوی ایتدكچه: یاأیها الذین آمنوا آتقوا الله من طیبات ما کسبتم هم ما اخرجنا لكم من الارض» امر جلیلی ایله عموم ما کسبتم ایله، ما اخرجنا لكم من الارض دن

۱ شو آیت کریمه نی یازغانده ینه بر شی خاطر مه کیلیدی. توانگه بولسه ده یازوب قوییم دیدم: بو آیتنك تمامی ایسه: والنخل والزرع مختلفا اكله والزیتون والرمان متشابه او غیر متشابه كلوا من ثمره اذا اثمر و اتواحقه یوم حصاده ولا تسرفوا انه لا یحب المسرفین. مونه بو آیت کریمه ده مینده یش مجتهدلرمز حرمتنه آنلرغه تقلیداً الجتهاد ایتوب قاراسام: (مجتهدنك مجتهد آخرگه تقلیدی جائز توگل دیب تعارض قیلماوگزی اوتنم. زیره مین مجتهدینه ده تقلید قیلیم بلکه نفس اجتهاده تقلید ایده من) الله تعالی الزرع کلمه سی سوگنده «مختلفا اكله قیدنی کیتورمش. تورلی تورلی آشاولقده بولغان مزروعات دیک. خلاصه: تورلی تورلی آشلق دیکدر. مونه مین بو قید ایله آریا بغدادین باشقه هر بر حیواناتنی کرگروب فایده نلمقچی بولام. آندن صوك آیت کریمه ده والزیتون والرمان دی. محترم ذا کر افندی ایسه زکات عشر چقا طورغان حالتی سیکرگه حصر قیلوب زیتون رماننی آنده صانامادی مونلرنی نیچوك بیرلشدره ایتکان؟ .

بوامرگه اهتماما: «ولایتموا الخبیث...» دیب بعض تفصیلاتنی علاوه قیلدر.

ایندی مفردات ومرکباتی بو قدر واضح، حتی بزنگ کبک غنی مقلدلرگه ده اجتهاد، واستخراج ایتارگه حیلتندره طورغان بو آیت کریمه نی «نسخ مەسخ» قیاس میاس برله قائل بولمغان، وهیج بر آیتنی اوز رأیی برله تحریف ایتماو دعوا سنده بولغان حرمتلو ذا کر افندی نیچون تاویل ایته؟ ونیچوك برله شدره ایتکان. عصر سعادتده: ما اخرجت الارض» آریا، بغدادی، خرما ایدی! زیره اول وقتده شوندن آرتقغه وقتده زمین ده مساعد توگل ایدی. ایکی قات سوروب، آرش، قارا بغدادی چه چهرگه احتیاج ده بوق ایدی. بناء علیه آیت کریمه شوگا تطبیق ایتولدی، آریا، بغدادی خرما، دن عشر بیرلدی.

آندن صوك زراعت کسبی ترقی ایتدكچه طبیعت اقتضا قیلونجه آرش، صولی، قارا بغدادی وما اشبه لرنی زراعت ایتو شایع بولدی. خصوصاً اوزفا گویرناسی کبک بیرلرده آریانی بلگان آدمده آزدرد. بغدادی ده آزا ساچوله. ایدل وقاما نهرلری برله نیچه یوز. میلیون بودلاب آرش، صولی وغیر حیوانات، اسلاملر قولندن اوتوب طوراً، زور مملکت وولایتلرگه آزق بیردر. ایندی آنلر حقنده: (مثلاً: اوزفا گویرناسی زراعتچی مسلماردن) «انفقوا من طیبات ما کسبتم ومما اخرجنا لكم من الارض» حکم جلیان الغا ایتارگه کیرمك بولامی؟. «احمد» بغدادی چه چیکان، آگ شریعت اسمندن: «البته سین عشر، بیر!» دیوچی شونك کورشیسنده آرش چه چیکان علیگه. شولوق شریعت اسمندن: «سین عشر بیرمه، سیندن عفو» دیرمی؟. بو یندی تحکم! آرش برله بغدادی آراسنده یندی آریما بار؟. شول حبوب شول باشاق، شول آزق، شول ییردن چققان شول، شول... ایکلوی ده بر. مونده فرق بولسه ده تغایر اعتباری گنده در. بو بیت ذا کر افندی دیگانجه: مهندی آناسینه ده معلوم.

محترم ذا کر افندی اوز اشینه اووز مشربنه توغری کیلگج: «اگر حنفیلر مذهب حرمتینه اووز ایلری برله شول آیتنی تحریف ایته تورغان بولسلر «بزگه ده آریا، بغدادی، خرماغه حصر ایتودن ضرر بولماسه کیرهك» دیه در. خیر ایتدم! حنفیلر تحریف. ایتمیلر بلکه تمام «انفقوا» آیت کریمه سی برله عمل ایتلر. کسب وزراعت واسطه سی ایله بولسه یا خود زراعت سز چقسده شول ییرلری مخطبه مشجره اتخاذا ایتسه عشر لازم دیلر. بر تقدیر حنفیلر آیتنك عمومی برله عمل ایتمکان بولسلر ایتکنچی بررقیه آگ آچولانوب، آیتنی عملدن الغا ایتووی جائز بولماسه کیرهك. عصر سعادتده: هیج بر تورلی طاواردن زکات آنووی

اتفاق واجب بولغانلغن قطعاً امر ایدر .

اگر بو تدریجی ایجابی ضدینه (تدریجی نهی که) تشبیه جائز بولسه طبق خمر حقننده غی نهی کیی بولور ایدی .

جناب حق سبحانه و تعالی خمر حقننده اولاً: «ومن ثمرات النخيل والاعناب تتخذون منه سكرًا ورزقا حسنا» ديب امتنان یوردی . ثانیاً: «یستلونك عن الخمر والمیسرقل فیهما اثم کبیر ومنافع الناس واثمها ا کبر من نفعهما» ديب نهی که یاقتلوتوب قویدی . ثالثاً: «لا تقربوا الصلوة و اثم سکاری» رابعاً: «انما الخمر والمیسر... فهل اثم منتهون» ديب نهی دنده آ کدوا باغ بولغان جمله استفهام . میهسی ایله قطعاً نهی ایتوب قویووی کبک .

ینه ذا کر افندی جناب لری عروضی یه شایچه لرنی سوبلهب کیله ده: «درست اسلام شریعتده بو نرسه لردن ده صدقه بیرو لازم ایتلمشدر ، بو صدقه نگ شارع طرفدن چیکه نمش برچیگی یوق ، مال خوجه سی اوزینگ کوکلی یتکان قدرلی بیررکه اختیار ایدر ، لکن بیرماو سبیلی گناهللی بولور» دی .

بو جمله لرنی حرمتلو او قوچیلردن برهه برهه تحلیل ایتوب قارولرن اوتتم . بو نیندی صدقه یاخود معمی ؟ اوزی لازم ایدلمش یعنی فرض چونکه بیرماو سبیلی گناهللی بولور . نصاییه ده محدود توکل . مأمور به نگ قدری ده معلوم توکل . بلکه خوجه نگ نفس اماره سینه وشهوت حریرصانه سینه طابشرلمش ، استرسه مگررکه مالک بولسون ده بیش تین بیرسون یا قاسینی قوتقارسن ! . اسلام شریعتده بز موندی کوکلی یه شمللی فردلردن اجزالردن مرکب بولغان کلی مشکک بر فرضی طانیمیز .

ایندی زکات عشرنگ مصرفلرینه کیسهک :

عصر سعادتده هم حاضرده ده اسلام بیرلرنده اسلام تصرفینه عامل واسطه سی برله جیبولو مناسبی برله محترم ذا کر آیوخان افندی: «روسیده ده دولت خزینه لرینه جیولغان نالوغلر عشر زکات دن کینه» ديب بر حکم چغاره ده اشنی بتورده ده قویه .

عجبا! محترم ذا کر افندی ده اوزینگ تحریرلرنده ، قیاسچی فقیهلرنی خورلی ، آنلرنی چه نچکالی ، اوزی قیاس دن بیک یوغاری طوره . اما بو اورنده «قیاس» نگ بتونلای فاحش صورتینه ارتکاب ایته ، «ضب» نی «نون» غه قیاس قیله . مین موگا نی اینورگه ده آیدرادم .

افندیم! موضوعدن چقدک: «ابن راهکه تومیروی بترکستانست . بابن راه بکجه نرس . سز اوزگرده بیت : « کتاب سنت نک ارشادینه کوره : اسلام حمایه سینه کرگان آدملرکه اسلام طرفندن بو جیولغان ماللر اسلام حاجتینه وعمومی مصاحتلرکه صرف ایتلور» دیگان ایدر . شوکا بنا سزنگ بو سوزلر کز قلب

موضوع وعکس مطلوب بولادر . باشقه ملتلر ایله برابر عمومی اوله رقی جیولوب آنغان بو نالوغلرنگ ، کیرهک زیمستوا آلسون و کیرهک دولت خزینه سی واسطه سیله صرف اولسون نیندی اورنلرغه صرف اولنوی محترم ذا کر افندینگ اوزینه ده معلوم بولسه کیرهک .

محترم آیوخان افندی نگ علمن ، فهمن تقدیر قیلو برله برابر ، شریعت اسلامیه نگ دوام و بقاسینه بردن بر مادی قوت بولمق اوزره شارع طرفدن بیوک حکمت و مصاحتلرکه مبنی فرض تعیین اولتوب ایمان قوتی و اسلام محبتی ایله منک اوچویز یلدن بیرلی آغلغان و اسلام حیاتینی صوغاره تورغان بونهرنی سد قیلوب ، سازلقغه طابا بوروب ییاررکه طرشوینه مین: «اسلام حقننده آیو خدمتی» دیمکدن باشقه بر معنی بیره آلام .

آخوند محمدشا کر عبدالجبارف .
بیرسکی اویازی «یاگا مرتضی» اولی .

اشعار:

حضورلق

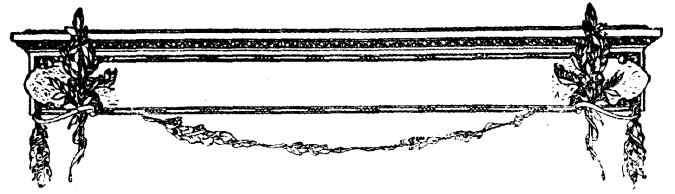
أزلیدر هر بر کشی لذت بلان تورمقنی بیک
تابمیدر ازلاو بلان . اول . چونکه یوق لذتکه چیک
اول قاری آلی طورشنک لذتن چیکسز ایتوب
دنیا دن بیزگان بو کونگی طورمشندن تم کیتوب
آده غی طورمشده یوق و بو طورشده ته مده یوق
کون عذاب و تون عذاب معنی یاغا و جدانی اوت
بس ای قرداش آندی بولماس ته منی لذتی اونوت
سین حاضرگی طورمشکن تم تاب دنیا نی کوت
قواندق . عبدالصابر اورایف .

بر دوستیمه

طوز کبی بول سین قهر دشمان ایسهک !
بال کبی بول سین نه گر دوست من دیسهک !
دوست بولورسهک کیل ، قولک بیر ، برله شیک ،
برکه اویشیق یه ملی طورمش اونینی . . .
دشمان اولسهک کیلچی کوچنی اولچه شیک !
جرات ایتسهک آل قلیچ چاپ مویمنی ! !
چنه کی .

آلتي شهر تاريخندن بر پارچه

هجرتنگ ۹۰۷ يللرنده مغول خانلرندن احمد خان اورئينه زور اوغلي منصور خان كيجدى .

منصور خان بر نيچه مرتبه قطاي، قالماق، قرغز واوزنكلر ايله صوغشوب موفقيت قازاندى . فتنه و اختلاللرني باصوب مملكتتكة طنچاق يرله شدر و حقنده جدى چاره لر قيلدى . مخالف اميرلر و اوزينك طوغانلرني بلهن كوره شدى . امين خواجه اسمعيل برادري منصور خاتني خانلق تخمندن تورتوب توشروب اوزي منه ركه اوپلي ايدى . خان آنك بو اشن سيزوب قالب آني اولتر ركه قرار بوردى . بو اشني باشقارمق ايجون يار كه بيك ديگان بره ونى تعيين قيلغان ايدى . لكن اول امين نى اولتره نيچه به شروب طوردى .

ينه برادري سعيد خان آندن قورقوب فرغانه طرفينه كيتكان ايدى اول آنده بر يل جسكه توشوب طوردى . صوكره «كابل» طرفينه باردى .

منصور خان مملكت و سياست اشلرنده يالغش يولغه كروب كيتدى . فكرينك يوقلنى و عقليتك آزلنى سببلى اش بلگان اميرلرني نوشروب آنلر اورئينه بر خيل آحمق و خوش آمد ميرزالرني مندردى . شونلقدن منصور خاننك مملكت و سياست اشلرني رواج تابه ادى .

منصور خان عمرينك كوبره كن طاعت و عبادت بلهن اوزدردى . آلمش ياش عمر كوردى . ۹۲۶ ده وفات ايتدى .

سعيد خان

احمد خاتنگ ۱۸ اوغلي بار ايدى . ياش حسايي ايله اوچنچي اوغلي سعيد ۱۴ ياشنده ايدى . احمد خان ، برادري محمود خاتني شاه بيكخان استلاسندن قوتقارو نيتي بلهن فرغانه غه بارغان چاغنده شوشى سعيدنى اوز يائينه بولداش ايتوب آغان ايدى .

شول وقتده بولغان بر صوغشده سعيدنك موينه بر اوق قادالوب آنى قاتنى يارالادى . هوشى باشينه كيلگانندن صوگ آنى بايزيد حكيمنگ شفاخانه سينه بيردiler . بو صوغشده شاه بك خان جيگگان ايدى . اول مصالحه دن صوگ سعيدنى اوز تره سينه آلدى . شاه بك سعيدنى ياراتور ، آنى اوزى بلهن آوب بورر ايدى . سمرقندغه و آندن قوندوز و بدخشان صوغشلرنيه بارغانده ده سعيد ، شاه بك بلهن بر ركه بوردى . فقط نى سبيدندر خوارزم صوغشينه

بارغان چاقده سعيد خان شاه بك دن قاجوب اوش . اوز كند يولى بلهن اصل وطنى بولغان مغولستان طرفينه بوردى . «يتى كند» ده برادري محمودنگ اوينه توشدى . سعيد خان شول چاقده برادري محمودنگ مملكت و سياست اشلرنده بيك يومشاق و سولپن حركت قيلغانلغن مشاهده ايتوب مغولستانده برادري سلطان خليل يائينه باردى . خليل قرغزلرغه حاكم ايدى . سعيد خان قرغز آراسنده آغاسى يائنده ۱۴ يل طوردى . شوشى ۱۴ يل ظرفنده برادران محمود خان ، منصور ، سعيد و خليل خانلر آراسنده خيلي قاجوملى واقعه لر بولوب اوتدى .

محمود خان طوغانلرندن قاجوب ، شفقت كورو اميديله شاه بيكخان حضورينه بارغان ايدى . اول محمودنى خجند درياسى (صردريا) بوينه شهيد قيلدى .

سعيد خان (صفر ۱۰ - ۹۱۷ هـ . ق) : امير غورى - برلاس ، على دوختوى ، احمد قلى ، محمود قلى ، ميرزا محمد ، بيك محمد ، دوغلانلردن شاه نظر ميرزا ، على طغاي و قوتلوق ميرزا ، ساغر نچي اميرلرندن قل نظر ميرزا و باشقه سز عسكرلرني آلوب فرغانه طرفينه بوردى . شوشى سفرنده سعيد خان اوزبك خانلرني (خان بك ، كوچم و سونچك خان) بلهن صوغشوب فرغانه و انديجاننى آلدى . شولچاقلرده بابر شاه سمرقندنى آلوب مقرر حكومت ايتكان ايدى . لكن بر - ايكي يلدن صوكره فرغانه و ماوراءالنهر ياگدن شيبانيلر قولينه كيچه .

شويلاهه : شيباننى خانلرني مير نجم نى اولتروب توركمه نلر كه غالب كيلدiler . بابر شاه بلهن كوره شوب آنى ده بو يردن طايدرديلر ؛ اول سمرقندنى تاشلاب «كابل» غه يونه لدى .

شيبانيلرنگ ، اسماعيلنك اتقامنندن و قاسم خاتنگ غلبه و استلاسنندن غنه خوف و انديشه لرى بار ايدى . ۹۱۹ ده قش كوني اسماعيل خازده عراق مملكتن قولغه توشرمك بولوب سفر كه چقدى . ديمك فرغانه و توركستان بوشاب قالدى . مونه شوندى استفاده قلوب شيبانيلر حركتك كيلدiler . بو وقتده سعيد خان هم فرغانه دن او كچه كوته روب كاشغر كه يوز يونه لدرگان ايدى . فرغانه و ماوراءالنهر شيبانيلر كه قالدى .

بو يرده بوروننى «رسم» موجبنچه شوشى كشيير بر بر آرتلى تحت حكومتك اوطوردiler : كوچم خان ، سونچك خان ، ابو سعيد خان و عبيدالله خان .

سعيد خان فرغانه دن مونه نچك كيتدى :

۹۱۹ ده اوزبك - شيبان تاشكندده ايدى . شوشى تاريخده

بارلغن ایشتوب «دشمانغه قالماسون» دیه اوزی بلهن آغان قیمتی اشیارنی اویوب یاندردی. قاپچقدغی آتوئلرنی قارانغو تاغ اورتاسندن آغا تورغان «آقاش» دریاسینه صادی. یوک تارتوب کیلگان آط و تویهلرن اولتردی. اوزی یگلگنه یوک بلهن «تبت» طرفینه کیتدی.

تبت که بارسه نی کوزی بلهن کورسون، شهر بوزلغان، خلق نظام دائره سندن چققان! ابو بکر شول حالنی کوروب: «اولسه مده اوز یرمده، اسلام شهرنده اولیم» دیه قایتورغه چققان ایدی. خان طرفندن یبارلگان کشیلر آتی طوتدیلر. و باشن کیسوب آلوب خان حضورینه کیتدیلر.

سعید خان ۹۲۰ ده یارکندگه کیلوب تخت حکومتکه اوپوردی. خوتهنکه امیر دایم و محمد بک میرزانی حاکم قیلوب یبهردی. یارکندده ابو بکر دن کوب خزینه قالغان ایدی. خان اوزینه کیره ک قدرسن آغاندن صوگ شهرنی اذن عام قیلوب تالاندردی. ابو بکر ننگ ۴۰ یل بوینچه جیناغان خزینه و دینهلری بر کونده تارالیدی ده بتدی. (۱).

سعید خان ۹۳۸ ده «تبت» غزاتینه بارغان ایدی. اسکندر اسملی اوغلی بلهن حیدر میرزانی کشمیرگه یبارگان ایدی. قشنی تبت ده اوزدروب یاز کونی یارکندگه قایتقاندی یولده وفات بولدی. ۲۰ یل حکومت ایتدی و ۴۷ یل عمر کوردی.

سعید خان ملی ادبیاتنی سوهر و اوزی ده شعرلر انشا قیلور ایدی. آنک اوزی انشا قیلغان شعرلرندن بری بودر:

قایسی گشن ننگ یوزگدیک بر گلی رعناسی بار،
قایسی گل ننگ بر منگدیک بلبل شیداسی بار،
بر سچوک سوز برله اولگان جسممه یردک حیات
لعل جان نچشکده گویا کم مسیح انفاسی بار

یوزی اوزره کا کلی زلفن پریشان کورگالی
ای سعید آشفته کو گلمنگ عجب سوداسی بار.

(۱) بو حقه «کاشغر تاریخی» ننگ ۱۶۸ صحیفه سنده بویله یازلمش: «میرزا ابو بکر آلتی شهرده تمام شوکتله مستقل اولارق ۴۴ یل اجرای حکومت ایلدی، لکن ۹۳۷ سنه هجریده سلطان ابو سعید خان خروج ایتیک ایله بونچه فداکارلق بلهن نائل اولدی مملکت و سلطنتنی الدن قابدردی. ابو بکر میرزا ابو سعید سلطان ننگ قلعجندن قورقوب تبت طاغزینه قدر فرار ایشمدر. ابو سعید خان ابو بکر دن قالغان خزان و مالکنی غارت و یغما، ضبط و استلا ایشمدر» دیلمش. ابو سعید ابو النخیر اولادندن اوز بکدر. سعید خان ایسه احمد خان اوغلی بولوب مغلدر. یارکندنی استلا فیلوچی کشی ده شوشی سعیددر. ن. ی.

سردار سیونچک خان سعید خاندن اندیجانی آلو اوی بلهن یولغه چقدی. بو خبر ایشتلگاندن صوگ سعید خان اوزینگ امیرلرن جیناب کیگاش قیلدی. مجلسده ایکی توری مسئله مذاکره گه قویلدی: (ب) اندیجانی تاشلاب اصل وطنغه مغولستانغه قایتو حقدی. (ت) کاشغرگه باروب میرزا ابو بکر بلهن صوغشو طوغرسنده.

مذاکره و مشاوره صوگنده؛ ابو بکر ننگ قارتایووی (۶۰ یاشده) همده آنک عسکر باشقلاری ننگ کوبسی اولترلگان بولووی اعتبارغه آتوب، ابو بکر بلهن صوغشو اوزبک بلهن صوغشوغه نسبتاییکل بولاجغی معلوم اولدیغندن صوگنی ماده گه قرار یرلدی. بس کاشغرگه روان بولدیلر.

بولر ننگ بو یرگه کیلولرندن خبر آلوب میرزا ابو بکرده کاشغر قلعه سن غتورغه طوطندی. غایت کیگ و بیوک قلعه نی ۷ کونده تمام قیلدردی. و باشقه صوغش اسبابلرن مکمل روشده طیار قیلوب یوسف اسملی کشینی سر عسکر ایتوب اوزی یارکندگه کیتدی.

سعید خان ۴-۵ ماک کشیک منتظم عسکر بلهن ۹۲۰- رجب آخرلر نده کاشغرگه کیلوب ایدی. ایکی اورتاده قانلی صوغشلر باشلانیدی. اوق، سونگی، قایچ، چوقمار و بودرق هجوملری بولدی. کیچه و کوندز صوغشیدیلر. بر نیچه کوندن صوگ سعید خان طرفنی کوچلی کیلوب کاشغرنی آلدی. شهر خلقی همه سی یورت یر و بالا چاغلارن تاشلاب قایقان ایدیلر. موندغی غنیمتلرنی آلوب بترگایچ میرزا علی طغای بر نیچه کشی بلهن «صاری قون» طرفینه باروب بیک کوب غنیمتلر آلوب حسابسز قوللر ایدیه کیلیدی. یارکند اطرافنده ده بیک کوب اوللر تالانیدی.

ابو بکر میرزانگ غایت اوستا و اشلنکلی میر ولی اسملی قوماندانی بار ایدی. اول آنی سیاسی بر تهمت بلهن اولتردی. منه شوندن صوگ، ابو بکر ننگ، سیاسی و عسکری اشلری بردن برگه یومشای طوردی. نه عسکر نده و نده باشقلر نده هیچ بر ترتیب و انتظام قالماغان ایدی. بردن عسکرینگ یومشاقغی، ایکنجیدن کاشغرو یا کیخصار آلو خبری ابو بکر نی قایچوب کیره گه مجبور ایتدی. اول صوغشمیچه قاجدی.

خزینه سنده کی قیمتی متاعلرنی، آلتون کومش و جوهرلرنی تویهلرگه تویه ب مملکتنی اوغلی جهانگیر میرزاغه تابشروب یارکنددن چغوب کیتدی.

پیش کوندن صوگ جهانگیر میرزا هم قاجارغه مجبور بولدی. آنک آرطندن امیرلر و باشقه کشیلر دن ده قایچوب کیتوچیلر کوب بولدی.

ابو بکر میرزا قارانغو تاغغه یتکاج آرتندن قووب کیلوچیلر

عبدالرشيد خان

سعید خان، یارکنندی آغاندن سوک مغولستانده غی قرغزلرغه باش ایوب امیر محمدی (قرغز) نی یبهرگان ایدی. محمدی، قرغز خلقن اوزینه بوی صندراندن سوک اوزبک خانلری بلن بهبله نه باشلادی. بروقت عیدالله خان بلن صوغشوب آنی قولغه توشرگان ایدی. لکن سوکندن قویوب بیردی. سوکره لری مغولستانده اعلان استقلال قیلدی. مونه شول سبیلی (قولغه توشکان عیدالله نی اچقندرووی هم استقلال اعلان ایتموی سبیلی) محمدی قرغز؛ سعید خاننگ زاقونی بوینچه اولم که محکوم بولغان ایدی. لکن نیندی سیاستکه مبنیدر، اول اولم جزاسندن قوتلدرلوب زندانه سالندی. مونه شوندن سوک آنده غی قرغزلر باشسز، باشباشداق قالغان و شول سبیلی اول برکه اوزبک خانلری قول اوزاتا باشلاغان ایدیلر.

سعید خان شونی توشنوب، اوغلی عبدالرشیدنی مغولستان قرغزلرینه خان قیلوب یبهردی. عبدالرشید خان ۹۲۸ دە خانلق اورندغینه او طورودی. محمدی قرغز زندانن چقارلغان ایدی. اول عبدالرشید خانغه قارشى کیلوب ماتاشمادی ایندی.

عبدالرشید خان ۹۳۴ دە «بلور» غزاینه باروب قاتی محاربه دن سوک موفقیت قازاناراق بلور خلقن اوزینه تابع قیلدی. بلور خلقی غیر مسلم همده بدوی اولوب کوبره ک و قتلرینی اوز آرا صوغشوب اوزدرر ایدیلر. تاو تاش آراسینه تارالوب تورلی فرقه لرکه بوانوب، بر فرقه ایکنچی فرقه نگ مال و ماسکن تالاو بلن کون ایوچی بدویلر نهایت عبدالرشید خانغه باش ایدیلر.

عبدالرشید خان آتاسی ترک وقتده آقصوده طور ایدی. سعید خان وفات بولغاندن سوک پایتختنی یارکندگه کوچردی. عبدالرشید خان کینکاندن سوکره منصورخان آقصوغه هجوم قیلوب قاراغان ایدی. لکن عبدالرشید آنی بیک تیز قاغوب تاشلادی.

عبدالرشید خان سید محمد میرزانی اولترکاج. باشقه امیرلرنگ کولگندن امنیت کونه رلوب تورلیسی تورلی یاقه تارالا باشلادیلر. علی طغای میرزا قاراتکین طرفینه قاجدی. بعضیلری خوتنهنگه باروب آچقندن آچق مخالفت ایته باشلاغانلر ایدی. لکن عبدالرشید خان بو اختلالرنی بیک تیز باصدردی. قتنه و اختلال باشقلرن شهردن سوردی.

شوشی ماجرالردن سوک عبداللطیف نی آقصوغه، صوفی سلطاتی کاشغرغه، قریش نی خوتنهنگه حاکم قیلوب قویدی. بونلر

بارده عبدالرشید خاننگ اوز بالالری ایدیلر. شول سبیلی یاخشى خدمت ایتدیلر.

یونس خان زمانندن بو زمانغه قدر اوزبک - شیپان، قرغز قازاق و مغوللر آراسی برده طنچ طورمادی. کوبره ک و قتلری صوغشوب تالاشوب اوتدی. کوبسنجه مغوللرغه تگیلر غلبه چالور ایدیلر. اما عبدالرشید خان قرغز - قازاق، و اوزبکلر نی بیک قسه طوتدی. عبدالرشید زماننده و آندن سوک قرغز - قازاقدن «خان» بولوب، طو کونه رلوب میدانغه چفوجی کشی برده کورنمهدی.

عبدالرشید خان تازا تهنلی، حسن محاوره و حسن معامللی، اوق آتارغه غایت اوستا، شجاعت و سخاوتده یکانه عصر ایدی. اوزینگ شعر سوبله رگه ده هوسی بار ایدی. کوب وقتده قلندر صورتینه کروب سیاحت قیلور و شولای ایوب مملکت و حکومت اشلرندن خبر آلور ایدی.

شول صورتده خوتنهنگه سیاحت قیلوب بارغان ایدی. شول چاقده اجلی یتوب وفات بولدی.

عبدالرشید خان آتاسی سعید خاننگ ترک زماننده اون یل آقصوده حکومت ایتدی. سوکره یارکندگه کیلوب مستقل پادشاه بولدی. مدت حکومتی ۴۷ یل بولوب ۵۲ یاشنده دنیان اوتدی. آلتی شهر و مغولستانی تمام اوز اداره سینه آلوب تبت، بلور و بدخشانغه قدر بارغان ایدی.

آوغوست ۵ - ۱۹۱۶ نوشیروان یاوشف.

علاوه

(«کاشغر تاریخی» دن)

عبدالرشید خان ۹۵۶ دە افغانستانده حکومت ایتکان نصرالدین هایون بلن اتفاق یاساغان و جلالالدین اکبر خان ایله ده دوستانه مناسبتده بولنغان ایدی. ۹۶۳ دە هایون وفات بولوب آننگ اورنینه اکبر خان او طورغان ایدی. عبدالرشید خان شول مناسبت ایله جلالالدین طرفینه یاگدن بر هیئت سفارت کوندردی. سعید اکبر خاننی تخت حکومتی ایله تبریک ایتدکن سوکره عبدالرشید طرفندن یبهرلگان زی قیمت هدیه لر نی تقدیم ایتدی.

جواب اورننده بر ایضاح

II

مبن شوشی مناسبت ایله اوزم شیکلی یاش کوچلر که دوستلق طریقله، علم و دین، ملت و ترقی ناملرینه شول توصیه منی نه یتوب اوتور ایدم. بزنگ یاشاگان عصر من آرستولر، سقراطلر و آلدردن سوکھی قارابی و ابن سینا، ابن رشد و غزالیلر زمانی توگلدرد. ایسی زمانلرده یاشاگان مذکور داهیلرنگ زمانلر نده بولغان بیک کوب علملرده - وقتلرنجه - اقتدار صاحی و متخصص بولولری بیک بو عصردهده همه توری علمده اقتدارلی و متخصص بولمق ممکن توگلدرد. اول زمانلرده بیک طار بولغان علم شعبه نری بو کونده غایت درجهده کیگانلر؛ ایسی زمانلرده بتونلی اسملری بولماغان علملر و قدر میدانغه حقیقانلر؛ بولار هم ایسکیده بیک طار دائرده بولغان علملر طارماقلانغانلر، نه الله نی قدر شعبه لر که بولگانلر. شولایچه قرون اولی ده توگل قرون وسطی ده بیله آدم بالاسینگ خیالنه کره مگان روشده علم ترقی ایتکان.

منه شوندی، بر عصرده بر انسان نی چاقلی استعدادلی ونی قدر اجتهادلی بولسه ده بتون علملرده اقتدار اییه سی و متخصص بولا آلماس. ایک زیره و طرش کشیلرده ۱-۲ شعبه علمده گنه تخصص حاصل ایته آسه لرده باشقه قسملرده بیک ابتدائی قالدورل حتی «شورا» ده نه یتلگانجه «شروط الصلوة» چی ده بولا آلماسلر. ایندی بزگده مونی آکلارغه و آکلانم زجه عمل قیلورغه طر شورغه تیوش ایدی؛ مونک ایندی وقتی کیلدی حتی اوتوبده بارادر. اگرده بز مونی آکلارغه قیراوک و قتده هم فقیه، هم فیلسوف، هم منقد، هم مؤرخ، هم سیاسی، هم پیداغوغ... بلمه تاغی نه الله کملر بولوب کورنور که و بولورغه ماتاشماسقه، تیوشلیمز. بز که، خصوصاً یاش عالملر که تاغی درستی عالم بولورغه طرشوچیلرغه، اوزم ننگ استعداد و قابلیتمز نهرسه که آرتق کورنسه، میلیمز بزنی نیگه طارنسه بز شوننگ اوستنده کوربره ک اشله ر که تیوشمز. بز شولای اشله گانده گنه فایده لی کشی، نفع خدمتکار، بولدقلی دینچی و ملتچی بولا آلاچقمز. یوقسه ذهنکه نی توشسه آنی سوله سه ک، کوز که توشکان بر نهرسه نی اوقوسه ق. آله کیلگانتی بر اشله سه ک بو حرکتلر مزدن هیچ بر توری نمره و نتیجه حاصل بولمایه چقدر. لکن نه لی بز همانده بیک زور اولشده خطا بولدن بارامز. بزنگ آزغنده بولسه اوزنده اقتدار حسن

ایتکانلر مز، یا خودده ملت قاشنده بر آزارق اعتبار طابقانلر مز شول اقتدار و اعتبارلرینه طایانوب نه الله نهرسه لر اشله ر که. بر وقتده بیک کوب و توری مسئله لر که بورون صوغارغه کر شه در. اول تاریخچی ده سیرچی ده، عربیاتیچی ده، علم حاجلی ده، پیداغوغ ده بلمه مینه نه الله کمده بولوب آلا؛ بیک تیزگنه و قتده ایسه بسز - حسابسز علم و قدرده متخصص بولوب نه ورله. بو نه ورلور البته جدی بر محاکمه سوکنده بیرلگان قرارلرنگ نتیجه لری بولماغان بیک هیچ بر توری ده عالی مقصدغه، غایه امل و ایدیلارغه قاراب بولمی. بو نه ورلور بیک جزئی مادی منفعتسنگ، بیک یوقفته حسابات و احتراصلرنگ تأثیرلری آستنده حاصل بولالر. طبیعی، بو حالنگ حاضرگیسی عموم اوچون، ملت اوچون فایده لی بولماسه استقبالی ده صاحبنه ضرردن باشقه نهرسه کیتورمی. بو دعوا مز که دلیل و مثال استه سه کز رحیم ایتوب ۱۵-۲۰ یلاق حیاقزغه و آنک عامللرینه، خادملرینه قارا کز. بو قاراوکز دقتی بر حالده بولسه سز که شول حاللرنگ ده سیلرینی آچوب سالور؛ بر نیچه گنه یل اولگی شهرت صاحب لری، مکتب کتابلری یازوچیلر، پیداغوغ بولوب طانولوچیلر، هر بر میدانده آلفی صنفه چغارغه طرشوچیلر مز بو کونده فایده لر، نی اشلر بتره لر؛ بو کشیلر بز که نیندی اساسی خدمت لر، طوغری بوللر ایتوب و آچوب بیدیلر... بزده شولای بولایقمی؟!

اگرده بزنگ بتون خصوصلرده کشیلر مز، کتابلر مز، اثرلر مز بولوب ده ملتسنگ احتیاجی آز بولسه ایدی اول وقت مسلک صایلاب شونک اوستنده اجتهاد ایله اشله وچیلر که محتاجلر مز بارلغی ده بیک آرتق سیزلمه س ایدی. اول حالده بر یورستسنگ تجوید، ایکنچی برسینگ باسنه لر. حریری مقامه سنی یانلاب، تلخیص تکرارلاب عمری اوتکانلر مز ننگ سیاسی و اجتماعی فلان بولووننه بره وننگ ده ایسی کیمه س ایدی. لکن بزده کیره ک نهرسه لرنگ حاضر که برسی ده یوق. ادبیاتی، عربیاتی، تاریخی، اصول تربیه نی، فلسفه نی... قولغه آله ق بولار حقنده نه بر اثر که، نه بر مؤثر که ایله توگلمز. یورستلر مز تجویدلر، اوقو کتابلری یازامز دیب بر «معلومات قانونیه». حریری چی و تلخیصچیلر مز سیاسی بولامز دیب عربچه که بر خریستاماتیبا ترتیب ایتوب بیره آلمادیلر.

اوزم زده بولماچ یاور و پالیلرنگ اثرلر نندن فایده لانه مقچی بولامز. فقط مونده ده بیک زور قایغیرغه. تأسفلر که یولقه مز. قولغه بر فلسفه یا که تاریخ فلسفه کتابی آلاسک؛ فهرستلرینی اوقیسک؛ اچه کروب مطالعه ایته باشلیسک؛ قرون وسطی غه کیله سک؛ طبیعی مونده اسلام فلسفه سی ایله اسلام فیلسوفلری

اخلاقی قاعده‌ها، و عظمر آرقلی غنه تله‌گنه ایرشورگه نصیب بولا. چونکه آنک بابلرینگ قالدردان کتاباری کوب و بولار علمگه بیک بای بولسه‌لرده بو عصر کشیسینگ روخنه باشقهراق بولده ترتیب ایتلگانلر و جیبولغانلر. شولایجه بولارنگ اچندن کیره‌کلرنی طابوب آلو اوچون کوبکنه اجتهاد هم وقت کیره‌ک بولا. حالبوکه بوده کوب کشیارگه نصیب بولمی هم کوب کشیار مونی لازم دیبده طانیمی. لکن بولار هر حالده کیره‌کک تشکیل ایتلر؛ عصرغه موافقتاری لازم کورله.

شوشی حاللرده مینده شول قاعده‌گه قارشی ایجانتی قوتله‌ندره‌لر: «بزنگ اوچون — بز اشله‌رگه بورچلیمز!» بو سوزگه ایمان کیتورگاج طبیعی مونی قبول ایتمیچده چاره یوق. مونی قبول ایتو ایسه آلدیمزغه غایت زور بولغان و حسابسز زور جدیت، اجتهاد، غیرت، ثبات و خصوصاً عزم و امل طلب ایتکان «وظیفه» لرنی کیتروب جغارا. بو وظیفه، نی قدرلی آور بولسه، شول قدرلی ده مقدسدر. بناء علیه مونی قاچان بولسه‌ده اوتو مدنی و علمی حیاتمز اوچون لازمدر. بو لازم و غیر منفک وظیفه‌نی اوتدر اوچون مین تقسیم اعمال قاعده‌سنی تطبیق قیلودن باشقه یول طابا آلمیم. بوده شوندن عبارت بولاجق:

هر بر متخصص اوزینگ ماده‌سنی گنه آغه آلا. اول موکا قدرلی اوتکارگان یللمزده‌غی کبک هر بر تورلی جیلنگ یوته اوچمی، طولوقونلرنگ قاغویونه قاراب قاغلمی بلکه اوزینگ وظیفه‌سنی اوتوده ثابت قالداده غایه‌املنه ایرشورگه طرشه. مثلا ذا کر افندی کبک فقه مجلری «اسلام حقوقینگ تاریخی» نی، یاخود تنگی تاریخی مقاله‌سنده گی کبی باطنیه فلاندن یعنی اسلام‌ده بولغان فلسفه مذهب‌لرندن بحث ایتهرگه یاراتسه هم بو حقدده اوزینگ استعدادی بارلغنه ایتانسه «اسلام فلسفه‌سی تاریخی» یازا. شولای ایتوب باشقه‌لرده اوزلرینگ بابلرنده اشلیر. طبیعی بولارنی اشله‌گنده زمانمزده استعمال اولغان فنی و منطقی اصوللرنی قورال ایتلر؛ کیره‌کلی ماتیریاللرنی شول بیولک غزالیلردن، ابن رشدلردن، ابن حزم‌لردن و باشقه‌لردن آلالر. اوشبو خدمتلرنی اوتنه‌گنده اوزم‌نگ احمد مدحت افندی و باشقه‌لرغنه یتدی دیب شهرستانیلردن و بوته‌لردن تاریخی و علمی قیمتلرنی ده سلب ایتهرگه یارامی؛ بلکه بزگه حیت بولسه‌لرده «ا کتفا القنوع» ایهلری کبی، شهرستانیلرگه، تهافتارگه زور تاریخی قیمت بیررگه بورچلیمز. اوزم‌نگ بو کونگی علمی حیاتمز، اسلام عالم‌لرینگ علمی اثرلری و آلاردن استفاده ایتو طریقله استقبالمزنی علمله‌شدر و حقدده‌غی فکرلرمنگ بعضلری شول مذکورلردر. بو اورنده تکرار نه‌یتم: مینم اسلام عالم‌لرینه قارشی محبت همیچ چیک بولماسلق

حقدده ازله‌نه‌سگ. تأسف، مکلرجه تأسف! یونان، روما فیلسوفلری حقدده بوزلرجه بیتلر، خریستیان فلسفه‌سی حقدده تانعی شولقدرلی اوقوغان کشی، اسلام فلسفه‌سی و فیلسوفلری حقدده بر یول بولسون اوقی آلمی. قرون اولی‌نگ علم و فلسفه‌لرنی علم دشمانلردن صاقلاب آلوب قالغان، قرون وسطی‌ده‌غی تخریب هم وحشتلر، و اندالیزمار زمانه‌سنده بر اوزلرینه‌گنه علم‌گه خدمت ایتکان، بو کونگی یاوروبانی طودردان برددن بر ملت بولسه اولده عربلردر (طوغریسی کوب ملت‌لردن حیولغان مسلمانلردر) دیب اعتراف ایتکان یاوروبایلرنگ اثرلرنده شولوق اسلام فلسفه‌سی و فیلسوفلری حقدده بر نهرسه‌ده طابا آلمیسگ. بیک کوب بولسه ابن سینا ایله ابن رشدنگ بوزلغان اسملری ایله آرسطو اثرلرینگ مترجم و شارح‌لری اولدیغنی کوره‌سگ. یالکڑ موندغه‌غنه توگل بتون خصوصارده شولای: تاریخ عمومی‌ده، تاریخ مدینده، صنایع و حقوقده و باشقه‌لرده.

مین شوشیلرنی کوره‌ده قایغیرام؛ شولوق وقتده اوزم‌نگ بیکل — ییای قیلانولرمزنی، بیکل قولدن، اوستکی یتدن گنه اشله‌رگه یاراتوومزنی؛ ایدیالیز و غایه‌سز بولدیغمزنی خاطرله‌سم بتونلی تأسف دربارلی اچنده غرق بولام. مین اوزم شولای بولاجق استقبالمزنی، علمی و مدنی ترقیمزنی تله‌گانلرنگ‌ده شوندی حسیاتلر ایله بورچولورینی طبیعی و لازم کورم.

مینم اوزمه صایلاغان فیم «پیداغوغیه» ایله آنک یاردم‌چیلری بولغان فلسفی نهرسه‌لردر. منه شول حقدده بولغان اثرلرنگ جدی قلملر آستندن چقغانلرنی اوقی باشلادک ایسه سیک آرسطولر فلانلر درس بیررگه کرشه‌لر. شولای ایتوب بیک ایسکی فیلسوفلردن پیداغوغلردن باشلاب اسپه‌نسر، طولوستوی حتی آلاردن ده صوگمی و بو کونده‌ده بر حیات کشیارنگ فکرلرنی کوره‌سگ. فقط شولارنگ آراسنده عالمگه و علمگه ایک کوب خدمت ایتکان نه‌نه شول عربلر، تنگی مسلمانلرغنه سیک بتونلی بلنمی چیتده قالار. یتمه‌سه اچنگ پوشقان بلوب اوچ ایتکانده‌ی افلاطون و آرسطولرنگ اثرلرنی کورسه‌تلر و آلارنی اوقورغه قوشالر. چونکه یتدی‌گنه علم‌ده بولسه‌ده جن و قوف ایسه‌سی بولور اوچون آنک چیشمه. سینگ باشندن آلوب دینگرگه قدرلی کیلگان اورنلرنی و بولارینی کوروب طانو لازم دیلر. هم بو روشده تاریخی یولی ایله آلدیکه آغان علم‌گینگ ترقیمزنی تعقیب ایتکانده مسلمان عالمه ضوغاماسک بیک زور آورلرغده اوچرامیسگ. لکن بر مسلمان موکاغنه راضی بولمی، اول اوزینگ ایلنه و یورته قاری. لکن اول موندده بیک شما یوری آلمی. آگا اوزینه کیره‌ک بولغان معلوماتلرنی آور اوچون بیک کوب بیتلر اوقورغه، نه‌لله نی قدر

مطبوعات مزده قوللانورغه تيوشلى سوزلرمز

آبصن. كيلندهش. ايكي بر طوغمه خاتونلرنگ ايرلري بر برينه باجا (بازا) بولغان كيك ايكي بر طوغمه ايرلرنگ خاتونلري بر برينه «آبصن» بولالر. چيلايي اوياننده گي باشقردلر موني «آهن» روشنده استعمال قيله لر.

نهره م. اسراف. اورنسنزغه آقچه توتوجيني آقچه نهره م ايتوچي ديلر. اشسز ياتوب آشاوچيني ده نهره م تاماق ديلر (صوري قورت معناسنده).

آقرن. جاي - ياي. مثلا ييك يوگروب باروچي غه آقرن بار ديلر هم شونديو ق اورنده «اكرتم» «اكرتن» ديلر.

اصپاي. ماتور - قوششي. اوست - باشن تازا يورتوچيلر گه وهر وقت صلانوب صيانوب طوروچيلر غه اصپاي ديلر، قازاقلر ده «صپاي» روشنده يوري.

ام. اشارت. تكي ميگا كوزي برله املادي، صاقاولر ام برله سويله شلر.

اوقتلمق. هجوم. كورگان بره وگه هجوم قيله تورغان ات حقنده «اوجراغان بر كشي گه اوقتالا» ديلر. يارمينكده قايتهشلي يول باصارلردن چاق قاچوب قوتلغان بر باباينك «يوزار صوملق آطلرغه منگانلر ۲-۳ مرتبه اوقتالوب قاراديلر آلاي ده قولمده صويلم بولدي. شونلقدن ياقين ييارمادم» ديب هر وقت سويله گاني خاطر مده. بو سوزني شادرين اوياننده گي ميشرلر ده استعمال قيله لر. «گير مانلرنگ اوقتالولري قايثارلدي» ديب يازلسون ايدي. ايسهر. تيلي - عقلسز. باشقردلر و شادرين اوياننده گي نيته رلر ده كوب يوري. «اوته ايسهر، بويغه اوسهر» مقال بار. بؤته. بارسي - همسي.

تهسل. ياكه صول. ملهكه. «صوقورلر صول برله يوريلر» بعض بر كوچسز گنه آدم تهسل برله كورهش بله مگان قوتلي كشي لرني ده يغالر. چوط سالورغه صوللانمغان كشي لر ييك تيز بالغشالر. تهو. اول - برنجي. مين بو اويگه تهوله بكنه كردم.

تاق صمق. قازاق شيوه سي. اوزمزده تاملاو معناسنده يوري تورغان «بترو» كه مرادف. لكن استعمالده آزغنه باشقه لني بار. چونكه بترو ديب الوغ كچكنه نرسه لر حقنده ايتورگه ياراسه ده قازاقلر «تاو صو» ني واغراق اشلر حقنده قوللانالر. مثلا بالارنك آشاغاندن قالغان بر قاشقداي آشني بترو ايجون بالارغه «تاو

درجه ده زوردر؛ مين شولاردن استفاده ايتيه بله مومز كه، آلازغه وعموماً اسلام دنيا سنه قارشى نفرت اورلقلري ساچوومز كه گنه تأسف ايتهم.

بو سوزلرني سويله ركه ميني اوز محاكمه دن باشقه بره وده مجبور ايتيه المي؛ شونك كيك «فلسفه صاتمه!» ديب اعتراض ايتو ايله ميني طوغري ديب بله مگان فكرلرمني نه يتودن ده طيبا آو حقه مالك بولغان كشي يوقدر. بوگا قارشى مين ده فكرلرمني قبول ايتهر كه هيچ كمنى تكليف ايتيمين؛ ذاتا موگا حقه مده يوقدر. «مشاوره معيشتك ياريسي» بولسه «تعاطي افكارده حقيقت و علم حياتينك روحى در» بولديغندن بو فكرلرني نه يتوب اوتونى اوزمه تيوش كوردم. مينم بو فكرلرمدن، مجلسده ش بولغان بعض افنديلرنگ شفاهاً اعتراضلري قيبيلندن، ايسكيلك گه دعوت ايتونى ده آكلاماسقه تيوش. مين، اگرده فكرلرم طوغري بولسه، ايگ ياكى بر اشكه، ايگ طوغري بر يولغه، حقيقى و نمره لى خدمتكه چاقروب قلام. معلم رحيم جان آتنا بايف. ترويسكى، «مدرسه رسولي». ۳۰ آوغوست ۱۹۱۶ سنه.

شعر:

رسمكه:

كوزلر بكني؛ قابلاغان؛ معصوم، الهى سرلى حس
 يوزلر بكني؛ آقلاغان، صاف، ياقطيلي بر نورلى حس
 كو كرا گكنگ صافلغى هم آقلى؛ طشفه جغب
 اويليسن، صاغشليسن؛ سينده جيولغان تورلى حس.
 صاف كناهسز بر فرشته، سيگا قايرمق نيگه؟!
 رنجب شول دنيا سينه، بوشقه آه اورمق نيگه؟!
 ياش ئلى، سين آرو بر قز قوى، پوشنما يوق ايجون
 گل كبي صافسن ئلى! سيگا كوكل فرمق نيگه؟
 ايل توگل، جنلر ده. سيني قزغانور وقتك ئلى
 رنجته آلامز هيچ خدانينك مخلوقى، سين؛ طن ئلى!
 قورقما، بورجلما! خيال اول، سين آكاردن طن حاضر
 ياقطى كوكلنگ؛ نورلى حاضر؛ قابلاماغان تون ئلى.
 خبير عبدالله يف.

کریستیان طورمشی بزله طورولرنده غنه) استعمال قیله لر. بو سوز سارانلقنی آکلایمغانی کبک جوماردلقغه ده منافاتی یوق. شونلقدن تلمزده هیچ بر ترجمه سی بولمغان «اقتصاد» گله سی اوریننه قوللانورغه یاراسه کیره ک. چندانده «طورای» دیب جن مقتصدلرغه غنه ایتوله در.

قوپشی. کورکی - اسپای. ماتور یورگان آطلرغه ده قوپشی یورشلی دیلر.

قُلُق. خلق. (قل آط قوبرغی دیگنده کی کبک یکل ضمه ایله). بو سوز صاف تیتیر تلی بولغانلقدن عربجه «خلق» دن اوزگارتلون اوبلارغه یارامی. چونکه تیتیرلر «ساعت»، «وقت»، «نکاح» و باشقه شوندی بعض عرب کله لر استعمال قیله لرده هیچ بر وقت اوزگارتوب توکل بلدیکه بوتون قابنچه غنه قوللانار. اما قازاق خلقتنده عرب سوزلرنده کی «ح» حرفی اوریننه «ق» حرفی ایله (مثلا «نرق» نرخ، «دقل» دخل، «نکاق» نکاح کیلرده) سویله شو عادت بولسده «قلق» سوزی آنلرده استعمال قیلنمغانلقدن قازاقلر طرفندن اوزگرتدیگن بر سوز دیبده بولمی. شونلقدن بو «قلق» سوزی صاف اوز تلمزدر. قیلانو - قیلانق کله لری اوشبو «قلق» دن آنغان بولسهر کیره ک.

قوسمتی بو سوز ویرخنی اورال اویازنده کی میشر وتیتیر آراسنده اوزلرندن کچکنه بولغان یاقین ایر قرداش که ایتوله. قازاقلرنک «اوط آغاسی» قیلندن. تیک آیرمه «اوط آغاسی» اولسکانگه، «قوستی» نک کچکنه گنه ایتلنده گنه.

قوشمالدق. چلغاوز جیتوک یا که جیتوکسز کاوش یا قالوش کییو. باشقردلر چارقتی به یله می کیسهر، آگاده قوگالدق دیلر. صن. صورت. رسم که «صن» دیوله می یوقمی لکن خلق تلمده کی: «قویوب قویغان صن کبک» دیگان سوزدن آکلانویینه کوره آنک مجسم بولوچیلای بلنه. تانارلرنک بیک ایسی مصنفلرندن «بدوام» کتابنده «هر کم صنغه تابسه...» دیگان سوزدن مرادده صورت بولسهر کیره ک. ۱۹۰۷نجی سنه ده محمدعلی منهاج الدین اوغلینگ خراجتی ایله قازانده دومبر اوسکی مطبعه سنده باصالغان بر بدوام کتابنده «هر کم صنغه» اوریننه «هر کم جن که» دیب باصالغان. آنک آلائی باصلووی مطبعه خطاسی یا که اوز تلینی بلمگان بر تانارلرنک تصحیحی ایله بولورغه کیره ک. خلق آراسنده ماتور سویه کلی اطغه «صنلی آط» دیب سویله شه لر.

قیملدهاق. اورن آشدرلرلقتنه بولغان ضعیف حرکت. اگر اورن آشماسلق بولسهر سلکنو دییوله.

کؤرقه می. کوبما - ماقالی بیشمت (قشلق کییوم). بیلی بولسهر کورته می، اگر یلسز چاپاز روشنده تکلیگان بولسهر کوبی آتالا.

صوب غوی» دیسه لرده زیملانکه صالو یا که اوراق بترو کبک اشلرده «به ندر اوراقلرن بولدی»، «زیملانکه لرن صالوب بولدی» دیلر. **جایداق.** اوستدنگنه - یرینه یشکرلمیره ک اشله ننگان اش معناسینی آکلانا تورغان بر سوز. لکن ایکی توری اورندن باشقه ده قوللانمی. بری جایداق آطلانو (ایه رسزگنه)، مکملره کی ایسه ایهرله ب آطلانو. بو البته اولگی که قاراغانده یرینه یشکرلنگان حسابلانورغه یاری. ایکنجیسی جایداق آش: صوغه غنه قایتلغان توقماچ، جومارلر. آشنگ یاخشیسی ایسه البته ایتلی آش (شوریا). کوبره ک تانارلرغه غنه سویکملی بولغان بو آزانلی شورپانی شادرین اویازنده «جایداق» دیب آتاغانلری کبک ویرخنی اورال اویازنده کی میشرلر «قسر» آش دیبده آتیلر.

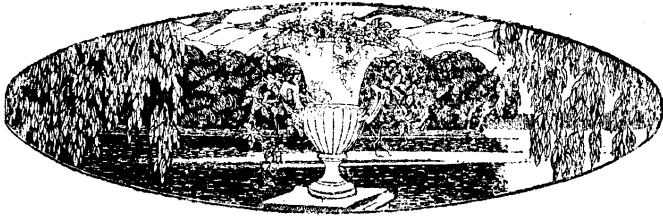
خهسته. کویه - نه ق. تشبیه ایچون استعمال ایتوله. بیک اوخشاش آطلر حقتنده «طاب بزنگ آط ایکان» دیه چک اورنده «خهسته بزنگ آط ایکان» دییوله. آورو معناسنده کی خهسته لک که باشقه.

دان. یاخشی. اییه ت. «بو یل ایکنلر دان بولدی». **سونسکا.** کچکنه چوقورلرنک تیره نلری. بعض اورنلرده چنایاق چوقورلرینی ده (اوستلرینی) «سونسکا» دیب آتیلر. کچکنه آیاقلرغه ده بیک تیره ن بولسه «سونسکا» دیله. اوشنداق تیره ن کوزلی آدملرنی «سونسکا کوزلی» دیلر.

شوجق. ایت هم ماینی طوراب اوزینه مخصوص تریه سنی یرینه یشکرگندن صوگ، اجه ک که طوطوروب اشله ننگان بر توری آشماق. روسلر «کالباسا» دیلر. مونی قازیلق ایله صاناشدررغه یارامی. چونکه قازیلق، یلقینک بر مخصوص ماینده غنه باصالغانی حالده، شوجقنی هر توری حیوان ایتدن اشلهر که ممکن. بر وقتلر اورنهورغه «شرق قازیلقلری» دیگان بر اعلان تارالغان ایدی. اگر هر توری ایتدن باصالغان نرسه حقتنده اعلان بولغان بولسه آنک درستی «شرق شوجقلری» یا که «شوجقلر» بولورغه تیوش ایدی.

شه یله مک. حاضرلامق - ازرله مک. «آش شه یلی، چاینی شه یله گز!» (حاضرلاگر) قازان تانارلر مونک اوریننه عربجه دن اوزگارتوب «ئه زرله و» سوزینی استعمال قیله لر. بو، ایشتلوده اولگی که کوره شوماراق طویلسده، ایته کن جیکن کیسوب کشی کیومن کیو که کوره اوز بوغیزغه تکلیگان کیومنی کیو هر جهندن آرتق بولسهر کیره ک.

طورپای. ساده و تکلفسز ممکن قدر جغمسز طورمش برله طورو. بیرم کویرنا سنده غی برنوع تانارلر و سوزنی کوب وقت تلرینه آسه لرده فقط برکنه اورنده (اول بایلرینک جن جن

ادبیات

بعض بر یا کئی فکر لیلر استئنا ایتولسه «ادبیات کندی باشینه بر فن در» قضیه سینی هر کیم تصدیق ایتار. «شعر» ایسه بو «فن» نگ مستئنا بز شعبه سی یاکه ادبیات باغچه سینگ الگ مستئنا بر چیچه کیدر، بونکله برابر شعر، ملت اوچون بیک فائده لی حتی ملتنگ روحی یرنده سانالمقده بولوب بو خصوصده سوز اوزایتماغه ده حاجت بوقدر. یالغز ادبیات دنیا سینگ الگ گوزل قطعه سی سانالغان شعر حقنده بر ایکی سوز سویله مه گه لزوم حس ایتدم.

شعر، مادامکه اوز باشینه بر «فن» در. البته مونگ اوزینه مخصوص تعریفی ورعایه سی، واجب قواعدی، امثالی فرض اصطلاحی و اقسامی وارددر. بنا علیه تعریفینه غریب، قواعدینه خلاف، اقسامندن خارج منظومه لر البته شعرلک شرفی آلا آلمازلر.

شعرنگ لغت معناسی علم، فهم، فطانتدر. اصطلاحی ایسه: بو «فن» نگ متخصصلری قاشنده شعر: موزون، مقفی اوله رق عن قصد سویله نیلن الگ بلنغ سوزلردر.

بر سوزنگ بلنغ اولوب، اولمادیغنی، انسانلرنگ بیک آزینه نصیب بولغان «ذوق سلیم» و طبیعت شعرینه نی تولید ایتار «سلامت حس» کبی قوتلر تعین ایتار. بو قوتلر دخی هر کشیده بر معیارده اولماز بلکه ضعضده قوتده متفاوت اولور. ایشته بو فکرده بولغان فن شعر اربابی، مذکور قوتلردن محروم انسانلر موزون، مقفی سوز سویله رگه قادر اولمیه چقلرینی ادعا ایتمکده درلر. بویله انسانلر شعر حسابه بعض مصرعلر جمع و ترتیب ایتارلر سده، ذوق و احساس اقتضاسیه اولمایوب بلکه فقط اجبار طبیعتله ترتیب ایتارلرگه او سوزلر طبیعتنگ تعین ایتدیکی قاعده دن خارج دوشر، لطافتسز اولور. طبیعت ایسه دائما موزون، مقفی سوزلرگه مجذوبدر. علم صناعت تدوین اولنماش ایدی. اما اشعار ایسه موزون مقفی ایدی. فی الواقع قافیه سز سوزلرده دخی شریعت بولنه بلور لکن مصراعلی اوله رق سویله نیلن شعرنگ مقفی اولماسی قواعد شعر اقتضاسینه کوره مطلقا لازمدر. شعرنگ اصطلاحی، اقسامی بیک کوبدر، مزایایی شعریه گه مطلع ذاتلر نظر نده، الگ زیاده لطیف، قلب گه تاثیر ایتار شعرلر: - عزل، رباعی، تریع، خمیس، تمخیس. مسدس، تسدیس لردر.

بزم اوز آرازده مکمل رباعی سویله یین ذاتلر وارلقی بزگه

گویی. بیلسز کورته می.

کیزه ک. نوبت. قازاقلرده بیک یش ایشته تورغان بوسوز بزده بیک سپره ک مثلا کیزه ک آورو یا که مدرسه لرده کیزو کوتو کبی لرده گنه ایشته.

موگ یوقیلق. (الله تعالی هر نرسه دن موکسز) احتیاجی یوق. فقیرلر اوزلرندن یوغاریراقلرغه «سینگ نی موگک بار؟» دیلر. نی آبدراوگ بار دیگان معناده. لکن بو سوزنی کوب وقت «وایم» کلمسی ایله صائاشدروب استعمال قیللر.

مونیته. متاع. دنیا جهازی کوب کشی حقنده آنک مونیته کوب دیلر. آربا، چانا، قاموت هم اوی اسپایی باریسده مونیته سانالا.

وایم. قاینی - حسرت. کوبره ک قازاقلرده استعمال ایتوله. یورصی. کیلونلر کیه ولرینگ آغالرینی قاینغا (قاین آغا) دیگان کبک انی لرینی «یورصی» دیلر، قاینی معناسنده.

یالپ. عمومی - عموماً. قازاقلر عموم یا که عموماً دیه چک یرده «یالپ» دیلر.

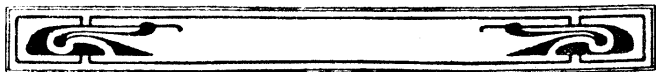
یورمیری. بو هر کلمگه معلوم بر سوز. مونده اهمیت یالغز اوشبو لغتمز بولا توروبده آنک اورینه مطبوعاتمزده خصوصاً جغرافیالرمزده خطا ولارق «تو گاره ک» سوزی قوللانودغنه. اگر روسیجه سویله یه چک بر آدمنگ **высокий** دیه چک یرده **толстый** یا که **широкий** دیوی اجنبی تل بولا طوروبده خطادن سانالسه، اوز تلمز بولغان تانارچه ده «یر. قار بوز کبک یومری» دیه چک یرده «یر قار بوز کبی تو گارک» دیومز بیگره ک یمان خطادر.

قولچه و باقر آقچه یومری دیولمگان کبک طوب، آما و قار بوز کبی نرسه لرگه ده هیچ بر وقت تو گاره ک اسمی یرلگانی یوق. بابالرمزنگ «تو گاره کگی کونگ اورتاسنده کو گالگنه اورده ک اوترا...» هم «آتون کش بایلرده یومری تو یاق طایارده...» دیگان جرلری ده یومری ایله تو گاره ک سوزینگ نی اورنده قوللانورغه کیره ک ایکانلگن آچق کورساتسلر کیره ک.

م. ع. یونسف.

عبرتی سوزلر:

باخشلیق کوره سگ کیسه یاخشلیق ایت. اشانچلی دوستلری بولغان آدملر بالکیز فضیلت صاحب لری گنده در. عقلی بر آدم تیلر گانچه عاشق بولور اما هیچ وقته احق چه عاشق بولماز.

تاتارلق حشنده

(محررنك اوز اسمینه یازغان)

۱۹۱۰ سنه لردن باشلاب «شورا» مجله علمیه سینک بعض بر نومیرلرنده «تاتار اوغلو» مقاله لریته و عالمجان افندی ابراهیم نك «بز تاتارمز» دیگان دعواسینه، «تورک اوغلو» امضاسی بلهن بر ذات قارشو چقغان ومونلرنك هر بری اوز وقتنده اوقولوب اوتكان ایدی. حتی «تورک اوغلو» نی سز نك اوز کز که سلته وچیلر ده بولدی. بو کونلرده، موندی مسئله لر بلهن باش چواتو، بر قدر غریب کورسده، اوز کز نك ینه میدانغه چغوب آرا صرا «تاتار» سوزینه هجوم و آئی تقییح ایتەر که طرشو کز یاقین ده چقغان بر ایکی نومیر، «شورا» ده ینه کورنوب قالدی.

هر نه قدر بولسه کزده «تاتار» دیگان سوزدن، «تورک» نسلندن تو گلک آ کلاشلمی. «تاتار!» دیگاچوک آرتندن تورک نسلندن ایکانلک کوکل که کیکله ده تور. بیوک روسیه دولتده ۱۲ میلیون آرتق مسلمانلر، «تاتار» اسمی بلهن اسمله نوب کیلر. «بیوک تاتار ملتی»، «تاتار تلی»، «تاتار ادبیاتی»، «تاتار تاریخی»، «تاتار مکتبی»، «تاتار یازووی»، مونه بو سوزلر قانغه سگگان ایندی. برار مثال کیتورر که توغری کیلگانده توتاسزده «بغداد» ده غی اثرلرنی تیرس که توگوچی و بلغار شهرلرن خراب ایتوچی «تاتارلر» ایدی دیب کورسه تور که طروشاسز. سز نك موندی سوزلر کزدن مطبوعات و ادبیات اوقوچیلر مزنك فکرلرینه «عجبا اون ایکی میلیوندن عبارت تاتارلر نلکاری شولای خراب ایتوب یوروب، تاریخده عیبلی بولوب قالدیلر می ایکان؟» دیگان فکرنی طودرا. بز تاتارلر آغه امطلورغه و ترقیغه طروشس ق، سز، تاتارلرنی بو قدر ناچار وحشی وقبح کورسه تور که طروشس کز، باشقه ملتله ده: «بونلرینه شولای ایتوب یورلر» دیگان فکر طودروب. ممکن، قدر بز نك ترقیمز که کیرته سالورینه سبب بولمازمی ایکان؟.. دینچیلر، بر طاقم اسرانیلتلرنی دین که کرتوب، دین اسلامنی ناچار کورسه تور که اوزلری نوك میسیونرلر که آرق حاضرله بیرولری قیلندن آغه بار اتورغان تاتار ملتین «تاتار وحشی» دیب، سز هم دشمانلرغه آرق حاضرله مه که ای دکر.

تاتارلرغه آچو کز، بو قدر قاطی هجومکز، و آنلرنی ناچار کورسه تور که طرشو کز نك سببی نرسه؟ سز نك قولو کزدن چقغان اثرلر کزنی، و تحت اداره کز و نظارت کزده بولغان زورلر کزنی فقط «تاتارلر» غنه توگل بلکه اوتوز میلیون روسیه مسلمانلری هر بر

معلوم توگلدر. فقط عجم اوله رق شعرا بی اسلامیه آراسنده الیمین رباعیلر انشاد ایتکان ذات: -

قومی متفکرند در مذهب و دین * جمعی متحیرند در شک و یقین
ناگاه منادی بر آمد ز کمین * کای بیخبر اندر راه نه آست و نه این.
بیتنك قائلی عمر الحیام حضرتلر یدر. رباعی شعرلرنك لطافتنده سوز
یوق ایسه ده اصحاب ذوق نظر نده ینه تخمیس، تسدیسلر قدر
نفوسکه تأثیر ایتارلک مکافتنی حائز توگلدرلر.

تریبیع یا که تخمیس و تسدیسلرده آرتدیر بلاچق مصرعلر
معنی جهتله اصلغه کامل ارتباطی بولووی و لفظاً دخی بر آهنگ
اوزره بولنمهی شرطدر. شویله که بونلر بر طبیعت اثری کبی
بر برینه متناسب اولسونلر. یوقسه کورنوب طورغان یا ماو کبی
اولنورسه ذوق سایمچیلری گولمکه: «دیوانه چه سوزلرمی اولور
ادبیات؟ آثار ترقی دیوروز بز بوگا هیهات!» دیمکه مجبور ایتار.
۱۹۱۶ سنه «شورا» مجله علمیه سنک ۲۱ نومبرنده ذاکر
افندینك یتلرنی تخمیس ایتوچی ذات. حقیقتاً اوزینك شعر مرضیه
مبتلا اولمادیغنی فعلا اثبات ایتمشدر!..

تخمیس! اولدن سویله نلگان منظومه نك هر یتتی (هر
مصراعینی توگل) مطالعه هر ایکی مصرع ایله بر قافیه ده، باشقه لرنده
یاغز برنجی مصرع ایله قافیه ده بر اوله ق شرطله اوج مصرع
یش مصرع تشکیل ایتودن عبارتدر.

ذا کر افندینك شعری: ردیفلی آلتی یتدر، ردیف!
مصراعلرنك آخزلرنده، روی صوکنده کیریلهن بر، ایکی مکرر
شیدر. ذاکر افندی شعرینك اصل قافیه سی (طورو) کلمه سنده گی
ضمه لی (را) در. لکن تخمیس سویله وچی، ذاکر افندی مطلعده گی
اصل قافیه نك نظرنی، عیننی تابا آلمادیندن قاعده شعر نك لطافتنی
یوغالتمشدر. بو شعر نك برنجی ردیفی (لر) ادات جمعسی اولوب
(۲) ردیفی بار کلمه سیدر.

شهدی بو شعرنی خاطر اوجون تخمیس ایتمک لازم کلورسه
یا قائلک اثرینه اقتفا ایتمه لیدر یا که قواعد شعر نك اوستندن باصقالب
کیتوب شعر نك (بار) قافیه سی اوزرینه زیاده ایتمه لیدر.

بو سوزلر شعر کندی باشینه بر فن اولوب قواعدی و اصطلاحاتی
دخی واجب الرعايه اولدیغینه بنا یازلدی. یوقسه هر کشی ایسته دیکي
طاقماقتی سویله یه باور. م - صادق.

پوچماقده اوقوب و کوزه توب بارالر. حتی چیت مملکت مسلمانلری ده اوقیلر. بلکه اجنبی ملتلرنک تلارینه ده ترجمه قیلونوب تارالا تورغاندر. اجنبی ملتلرنک بوقت غه چه یازلوب کیلگان تاریخلرنده، جغرافیا و ادیاتلرنده، روسیه مسلمانلری «تاتار» اسمی بلهن قید ایتولگان.

شولای بولغاچ «تاتار ملتن» یه مسز کورسه تووگژدن فائده نرسه؟ ..

بز سزنگ فکرلرگرنی ده توشونه مز: «مونلر تاتار توگلار بلکه تگنندن کیلگانلری «تاتار» ایدیلر. بز «ایسکی تورک» بالاری» دیه مسز. لکن سزنگ بوروشده دوام ایتووگژ، ۱۲ میلیونل روسیه ده یاشاوجی «تاتار ملتینه» باروب توشه توگلمی؟ ..

قازان دولتی بتورلوب روسیه که قوشلغان وقتلردوق، ایدل بوی مسلمانلری «تاتار» اسمی بلهن یوروتلگانلر.

بو کولرده، بیر بوزنده تاریخ و جغرافیا قنلرینه مالک بولغان همه ملتلرنک کتابلرنده. روسیه مسلمانلری «تاتار» اسمی بلهن قید ایتولگانلر. ایمدی بو قیدنی بتوروب سزنگ کوگکژده کی روشده اورناشدرر ایچون امکان بارمی؟. باشقه ملتلرنک تاریخ و جغرافیا لرندن ادیاتلرنندن «تاتار» سوزینی بوزدروب، آنک اورینه سز نله کان سوزنی یازسه لر، مکتبلرنده روسیه مسلمانلرن «تاتار» دیه سی اورنده. «۳۰ میلیونل روسیه» دیب اوکره تولسه شول وقت ده غنه سزنگ فکرگژ میدانغه چغارغه ممکن.

یوقسه روسیه مسلمانلرنک اهل قلملرنندن و اوقوچیلرنندن ۹۰ پراسیتی «تاتارلق» طرفداری بولوب طورغان بر وقت ده، سزنگ «تاتار» لغه هجومگژ، آرتق بر زحمت کنه بولوب قالا. اورتا روسیه ده بولغان ۱۵ میلیون قدر مسلمانلرنی: تاتار، میشه ر، باشقرد، تیتیه ر، نوغای، پرسیان، قریم تاتاری . . . کبک توقز اون تورلی اسملر که بولونو که کوره «تاتار ملتی» بولوب یه شه سه نه ضررمی بولور ایدی؟ . . سزنگ متفقگژ «وقت» غزته سی ده هر وقت توغری کیلگانه «تاتار» یاخود «تورک تاتار» دیب کینه در.

هر حالده بو مکتوبه مز که خصوصی یاخود «شورا» آرقلی جواب بیرسه گژ ایدی.

اهل الله خیرالله اوغلی. «خوقند». ۲۲ سینتابر ۱۹۱۶ سنه.

اوزمزدن بولماغان سیبلر که کوره بو مکتوبنگ بعضی بر جمهلری توشردی.

«شورا» ده. «تورک اوغلو» امضاسی برله یازوچی آدم مین توگل بلکه اداره طشنده غی قلم و فکر صاحب لرنندن باشقه بر آدمدر. ایندی شوشی مناسبت برله آنک مکتوبندن باصلمی قالغان،

بر جمله نگ مضمونینی بو اورتنده ایتوب کیتار که موافق کوردی. مرجانی حضرتلرنک «مستفاد الاخبار» (ج ۱ ص ۶) ده: «تاتار اولماسه ک عرب و تاجیک و نوغای توگسک، قطای و روس، پروس و نیمس ده توگل. ایمدی کیم بولورسن، سارت طائفه سی چیرمش و موقشی، آرطائمه لرینک بارلقلرنی بلنگانلکلرنندن سینی اول اسملرنک بری برله تسمیه قیلمامش لر، آحمیتسز غافل؟ اول تقدیرده اوزگنی چیرمش یا که موقشی صاناب و شوکا رضا بولوب یورر ایدگمو؟» مضموننده بولغان ملاحظه سینه قارشو تورک اوغلو: «های تقصیر! بو سوز مغالطه بیت. عرب و تاجیک، نوغای و قطای روس و پروس، نیمس و چیرمش، آر و موقشی. بولماغانلقدن تاتار بولو لازم توگل بیت، تورکی بولورغه نیک یارامی؟ سزنگ بو مغالطه گژ که کوره بلغارلر، خزرلر، قپچاقلر حتی سارمات واسکیفلرنک ده «تاتار» بولورلی لازم کیله در. سز اوزگژ شوشندی بر دعوانی التزام ایته سزمی؟.. البته ایتیمسز. ایندی شولای بولغاچ تاتارلقنی التزام قیلماو سببیل بز، نی اوچون غافل بولیق و نی ایچون حمیتسز صانالیق؟..» مضموننده بر سوز سویله کان ایدی. شول وقتده غی بر مصلحت اجبارینه کوره بز، مذکور جمله نی توشروب قالدیرغان ایدک.

بخنارگژ وشبه لرگژ که جواب بیرر که حاضرکی وقتلر مساعد توگل. «صلاح وقتنده غی سوزلر برله صوغش وقتنده غی سوزلر بر بولمی» مضموننده عربلرده ایسکی بر مقال بار.

رضا الدین بن فخرالدین .

خبر:

بولده

بز کوچه بز «کوک یوزنده

کوب بولوت» دای «ایل» بولوب

بز اوچابز - بز ایرکسز

حیلگه اوچقان یون بولوب

بز بارابز ئیسی چوللر

نگ طورندا حیل قووا.

یلگیسزدر یندی اوت، سو-

سز اورندا ایل قونا. . .

چنه کی

اوشبو مذهبلردن اوچونچیسى مقبول مذهب بولماغانلقدن بو کونلرده بتونلاى اعتباردن توشوب علم دائره سندن چیتا تاشلانمشدر. بو عصرده غى آروپا عالملى اولنگى ايکى مذهبدن بريته ايه رهلر.

دينلرکه تابع بولوچلر برنجى مذهبنى اختيار ايتهلر، ظن و تخمينلردن اوتله آلماسهلرده بو خصوصده اوزلرى تابع بولغان دينلردن دليللر کيتوروبده شغلله نهلر. بعض برطبيعات عالملر نندنده مونى اختيار ايتوچيلر بار. اما کوبردک عالملر ايکنجى مذهبنى اختيار ايتهلر. شونگ ايچون ايکنجى مذهب بو کونده اگ مشهور بر علمى مسلك سانالادر.

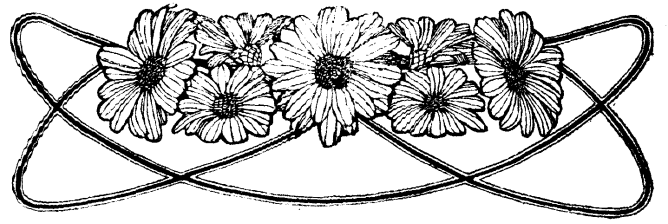
انسانلر باشقه بر حيواندن حاصل بولدى ديگانلردن صولگ مونلر اوشبو احتماللرنى يوروتهلر: ۱) انسانلر، دولقونلر و تاشولر سببلى قورى غه چيغوب قالغان صو حيوانلردن حاصل بولديلر. ۲) انسانلر برله مايمونلر بر طوغان بولوب بر آنادن ديناغه كيلدبلر، نشو و ارتقا، تکامل و ترقى (ايوالوتسيه) قاعده سينه کوره انسان حاضرگى حالينه كيلوب ييتدى. بو صوگوغى مسلك بو کونده «داروينيزم» ديب معروفدر.

مونگ «داروين» که منسوب بولووى، مذکور مسلكنى باشلاب «داروين» سويله ووى و ديناغه باشلاب چيقارووى معناسى برله توکل بلکه اولدن بولغان بر فرضيه نى داروين، «نشو و ارتقا» قاعده سينه بنا قيلووى و «فن» رهوشينه کيترووى جهتندن گندهدر. يوقسه بو مسلك، ياکى حادث بولغان بر نرسه توکل بلکه يک ايسكى زمانلردن بيرلى ديناغه بارلغى روايت ايتولهدر. ايسكى يونان فلاسفه لرى آراسنده شوشى فکرده آدملر بارايدى. يونان فلاسفه سى عربچه که ترجمه ايتولگانندن صولگ مذکور فکر عربلر و مسلمانلر غه کوچوب کوب بختلر که سبب بولدى. مسلمانلر مونى تدقيق قيلدبلر. ۴۲۱ نجى يلدده وفات بولغان ابن مسکويه (ابو على احمد) اوشبو مسئله که دائر عجيب سوزلر سوليدلر (الفوز الاصغر اسملى کتابينگ ۸۵-۹۲ نجى بيتلرى دقت برله اوقولسون!) مونگ معاصرى بولغان مشهور ابوالعلاء المعرى نگ «سقط الزند» ده گى:

والذى حارت البرية فيه

حيوان مستحدث من جماد

ييتده اوشبو مسلك که کوره سويله نهدر. مگرده «داروينيزم»، انسانلر برله مايمونلرنى ياقين قارنداش ياصاودن عبارت بولغانى حالده اسلام فيلسوفلرى موگا حصر قيلمىلر بلکه دخى ده کينگ و عامراق ايتوب فرض قيلهلر ايدى. مونلر غه کوره ديناغه غى بتون موجودات بر اصلدن تارالوب زمان اوتو، قوباش قزدورلرينگ تاثيرى برله تورلى تورلى صنفلر غه ايرلوب کيتکانلرده شونلردن بر قسمى

انسانلر، کشيلر

(تورلى اورنلردن چوپلهب آندى).

بر يوزنده بولغان انسانلر هر نرسه نى تیکشورلرى و کوب نرسه لرنى بلورلى قیلندن اوزلر بى ده تیکشورلر و اوزلر ينگ ده نیندى نرسه لر ايکائککلرينى بلور که طريشه لر.

حقيقت حالده «انسان»، ير يوزنده بولغان حسابسز کوب حيوانلر جمله سندن بر تورلى حيواندر. تن و باشقه يک کوب جهتلردن باشقه حيوانلردن آيرماسى يک کوب بولماسه ده معنوى جهتدن قارالغانده باشقه حيوانلردن آيرماسى يک زور. اگ عقللى بولغان بر حیوانتى، اگ توبان درجه ده بولغان بر انسان برله تيگله شدرو ممکن توکل.

درست، حيوانلرده، انسانلرده بولماغان آرتققلر بار. مثلا انسانده آرسالان نگ غيرتى، دوه نك توزمى، بورکت نگ کورووى، ائتگ ايسته ووى و يک کوب حيوانلر نگ ايشتولرى يوق. شولای بولسه ده عقل و معنوى کالانلر اعتبارى برله انسان، باشقه حيوانلر غه کوره يک يوقارى اورندهدر.

انسان غه اگ اوخشاغان حيوان «غوريل» اسمنده گى مايمول صنفى بولغان حالده «غوريل» برله انسان آراسنده غى آيرمايک الوغ. انسان نك اصلى نیندى نرسه؟ انسان نیندى نرسه دن ياراتلدى؟ انسانلرنى تیکشورچى و مونلر نك حاللرينى درس قيلوچى آروپا عالملى بو طوغروده اوشبو اوج تورلى مذهب که ايرلديلر: بر فرقه عالملر: «انسان، مستقل بر خلق بولوب ياراتلدى، باشقه حيوانلر برله طوغانغى. قدلفى و عموما قارنداشلگى، مناسبى يوق» ديلر.

ايکنجى طائفه: «انسان، طبيعى بولغان حاللر و کائنانده اشله نه طورغان عامللر تاثيرى برله باشقه حيوانلردن حاصل بولدى» ديلر. اوچونچى بر طائفه: انسان، مستقل ده ياراتلمادى، باشقه بر حيوانلردن حاصل بولمادى، بلکه هيچ بر قانون و قاعده که بنا ايتولمى تصادفى روشده (کيف ما اتفق) دگرده حاصل بولوب اوزيه مناسب بر قاپچق ايچنده يوردى و نيچه يوز يا که نيچه مگ بلکه نيچه ميليون بللر يورگانندن صولگ ير يوزيه توشو سببلى اوسوب کيتدى و حاضرده گى روشينه کردى» ديلر.

باشلادیلر . مونلر ، تورات خبرینہ بنا ایتولگان مسلک کہ قارشی کیتورلہ طورغان بحدن قوتولور ایچون انسانلرنگ یر یوزنندہ بولغان عمرلرینی ییدی مگ یلغغنه توکل بلکہ میلیون یلرلرغہ مندرلر و «شوشی قدر اوزون عمرده مونلر آراسنده بو قدر آیروملق بولو بیک ممکن و بیک طبیعی» دیلر .

لکن بو حقدہ بولغان نزاع همیشه دوام ایتہ ، برر توری قرار و اتفاق بولغانی یوق .

انسانلر کیرک بر اصلدن و کیرک کوب اصلدن تارالغان بولسونلر یر یوزنندہ بولغان عمرلری یدی یا کہ اوز مگ یلرلرغہ توکل ایکاملگی معلوم . مصر قومینگ مدنیت کسب ایتولرینہ یدی مک یلر قدر وقت اوتکانلگی آثار قدیمہ فنی برلہ ثابت . مدنیت کسب ایتکان کہ قدر بو مدتک بر ایکی مثلی گنہ یتہچک توکل . عبری تل برلہ عبرانی تل بر برندن طوغان تل بولمی بلکہ بر آنانک ایگیز بالالریدر . عبرانی تلنگ عمرینی مکلر برلہ یلر صایلر . بالالرنگ عمرلری شوشی قدر بولسہ آنالرینگ عمری ، نی قدر مکلر بولاجنی اوز اوزنندن معلوم .

قرآن کریمده آدم (علیه السلام) ننگ بالچقدن یاراتلغانلی حکایت ایتولہ . موندن مقصود آدم ، بالچقدن طوغری یاراتلومی یا کہ واسطلر و طورلر ، نی قدر کوب بولسہلرده اصل اورلق و منشأ بالچق بولونی غنہ بیان قیلومی ؟ ایکی احتمالنگ هر ایکیسینہ حمل قیلودن مانع بولماسہ کیرک . مگرده قرآن کریم ، مسئلہ نی تفصیل قیلودن سکوت ایتکانلگی ایچون بو طوغرودہ «دین» اسمندن سوز سویلہ ماو بلکہ الله تعالی ننگ اوزینہ تابشرو تیوشلی . صریح روشده قرآنغہ خلاف بولماغان اورنلرده علمی و فنی جھندن سوز سویلہ و طوغر و سنده هر کیم اختیارلیدر .

شعر :

آدم وحشی

آدم وحشی ، آدم یرتقیج ، آدم شفقتی یوق حیوان ظلم کورگان نی چاقلی مخلوقات بار ، بارلغی آندن . بو دنیاده ایسہ بسز بولسہ یرتقیج وحشی حیوانلار آلاز باریسی آدم وحشی قارشونده یوزالغانلار .

مصطفی ثابت .

«انسان» اسمی برلہ معروف بولغان . لکن اسلام فیلسوفاری دعوی قیلغان نرسده ، آروپادہ «داروینیزم» اسمی برلہ معروف بولغان مسلک ده ، نی قدر مشهور و نی قدر بو کونده مقبول بولسده قطعی دلیلرکہ مبنی توکل بلکہ هنوز تخمین و ظن مرتبہ سنده گنہ در . مونی انکار ایتو و قطعی دلیلرکہ قارشی طورو صانالمازغہ تیوشلی .

انسانلر برگنہ کشیدن (آدم دن) تارالدیلر می یا کہ بر آز کشیلر (کوب آدملر) دن تارالدیلر می ؟

بو خصوصده کوب زمانلردن یرلی نزاع ، سؤال و جوابلر دوام ایتوب کیلہ در و هر ایکی طرفده نفعولی آدملر بولوب اوز مسلک لرینہ نصرت یرلر .

«برگنہ آتادن تارالدی» دعواسنده بولغانلرغہ : «آلی بولماچ آدم بالالری آراسنده بو درجده آیرما بولمازغہ تیوشلی ، حالبوکہ قیافت ، طبیعت و اخلاق جھتچہ انسانلر آراسنده حیرانغہ قالورلق آیروملق بار . بر نسلدن تارالغان کشیلرنگ تلاری ده بو درجده آیرلمازغہ ، بربرینی آکلی آمازلق درجہ گہ یتشمازگہ تیوشلی ایدی» دیب بحث قیلہ لر و شوشی قدر الوغ آیرما بولونک سبیلرینی کورساتولرینی صوریلر .

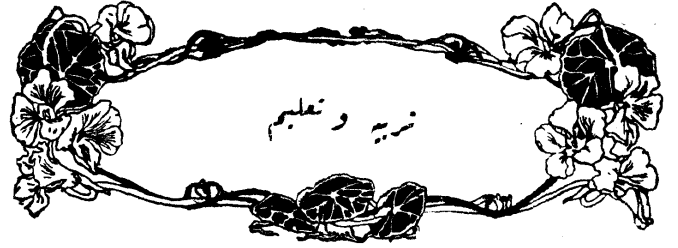
آرسطو و باشقلر انسانلر آراسنده بو درجده آیروملق بولوغہ سبب ایتوب اقلیملر باشقلغینی کورسہ تلر و بو حاللرینی اقلیملرنگ تاثیرلرینہ اسناد ایتلر ایدی . لکن بو جھنک درست توکللگی حاضرندہ معلوم بولدی . زنجی نسلی ، آروپادہ طورسہلرده همیشه قارا بولار و آفریقاغہ بارغان آق خاقلر عصرلردن یرلی طورسہلرده همیشه آق حاللرندہ دوام ایتلر ، خاقلاری فعللری ، طبیعت و باشقلہ قیافتلری ده کوب اوزگرمی . اقلیملرنگ اثر پرووی بولسہ بولور لکن بو اثر یرو بیک ضعیف بولوب سیزلورلک درجده توکل . خصوصاً تورات خبرنچہ آدم پیغمبرنگ یاراتلوی بیک یا گا واقمہ بولغانلقدن آندن صولغغنه بولغان مدت ، انسانلر آراسنده بو درجده آیرملق بولورغہ یتشورلک توکل . بر نسلدن بولغان (برگنہ آتادن تارالغان) انسانلر آراسنده بو کونده گی باشقلہ حاصل بولور ایچون میلیونلر برلہ یلر اوتوگہ حاجت بار . اولگی فرقه (برگنہ آتادن تارالدیلر دیوچیلر) گہ شوشندی اعتراضلر کیلگان سببلی صولک و قتلرده ایکنجی فرقه دعواسی رواجلاندی ، علم اهللری بو دنیاده غی انسانلرنگ برگنہ آدمدن توکل بلکہ بیک کوب آدملردن تارالغان بولونینی ظن قیلہ لر .

لکن انسانلرنگ توری آدملردن تارالو نظریہ سی ، داروین مسلکینہ موافق بولماغانلقدن و شول مسلکدن آیرلا آماغانلقدن بو کونگی آروپا عالملرینگ کوبسی برنجی مسلک گہ میل ایتہ

بالانی جسمانی تربیه ده دقتسزلك . ایندی روحانی تربیه گه کیسهك ، بالانگ بهش وقتدغی بتون عمری یوقلاو بلن آشاودن عبارت ، دیب طانوغان و روحانی تربیه نك كیرهك . یاخود کیرهك توکل ایکانلگی بتونلهی خیالینده کروب چقماغان خاتونلر اول بالانی ، جسم اوسوی بلن برابر آك و طویغوسی ده ترقی ایتسون ، دیب نیچك بلسون ؟ آننگ کوبسی ، بالانگ تلی چغوب ، یوری باشلاچ ادبلی ، تربیه لی بولسون ، دیب اویناو ، سوبلدو ، سوراشو ، فچقرو و کویله ولردن طیار . حالبوکه بولر بالانگ ترقیسی اوچون ایگ کیرهك نهرسلر .

شولای اوق بو نهرسلرنی بالاغه قیلمی طورورغه ممکن توکل . اول آنی طبیعی اینستینک بونچه اختیارلی ، اختیارسز اشلهرگه تیوش . فقط آکا بو اوپونلرده یارده مله نورگه ، آنی مطلوب بولغه توشوره طورورغه کیرهك . بالا اوسکاج طورمش ایتو بولنده اشله به چك اشلرن بهش جاغنده اوینی . اول ، شول اوینی بلن اوسکاج اشله به چك اشلرنک موده لن اشله گان بولا .
مونه مونی اساس طوتوب بالاغه ، حاضرگی کونده «بالالر اوینچغی» ماگازینلر نده کلیتی صورتده طابولا طورغان ، صوگهی پیدا گوگیا قانونلرینه موافق یا عالغان هر توری اوینچققرنی آوب بیررگه ، سارانلق قیلمازغه کیرهك . بالانگ مکتبکه قدر بولغان ترقیسی ، آك و فکر جهندن آچلووی فقط آننگ اوینلرینه یاخشی دقت ایتو آرقاسنده غنه بولا آلا . موندی بالالارغه مکتب تربیهسی بتونلهی جیت بولمیچه اولگی تربیه لرینگ دوامی بولوبقنه کینه . بالانگ اوینینه یاخشی دقت ایتمهو ، آنی اویندن طیو آرقاسنده ، بالا طبیعی اینستینک بلن غیر مطلوب اوینلرغه بیرلوب کینه که نتیجه ده ، تلده بیک کوب سوبله نه طورغان تربیه سز بالا حاصل بولا . بو قسم بالالرنی مکتبکه کرگچده نره تکه صالو بیک جیتن وظیفه لردن بولوب ، مکتبک ترقیسینه ده کوب ضرر کیتوره .

آندن صوگ بزرده بیک قزق بر عادت بار : بالا ۵ - ۶ بهشینه یتکاجده آکا حرفلر کورسه توب یاروم یورطی اوقورغه ، یازارغه اویره تکان بولالر . مونی آلا ، مکتبکه کرگچ اوقوب کیتهرگه ییکل بولسون دیب اشلی طورغانلردر ؛ لکن بیک یا گلشهر . بالانگ باشن وقتدن نلک ، غیر منتظم موندی اشلر بلن چوبالتو آرقاسنده آگاده بولغان اوقوغه هوسنی اهمیتسزله ندررگه ممکن . بالا مکتبکه کرکانده اوقو یازونی ایشوته گنه بلگان بولسه آگار کورسه تلگان هر بر حرف ، سوبله گان هر برسوز غایت درجه ده قزق طویلوب طور . اول بری آرتدن برن کوررگه و ایشتورگه آشغوبقنه طور . نه گهر

بزرده ابتدائی تعلیم

۱

ابتدائی تعلیمنگ باشی عائله تربیهسی بولغانلقدن ، بزنگ حاضرگی کونده گی توب آوروومز بولغان آننگ حقنده نی قدر یازلسه ونی قدر سوبله نسه ده کوب توکل . بزنگ خاق نه لی تعلیم اشنده بالاغه . آننگ ، تعلیم و تربیه اشن اساسلی صورتده توشوگانلی بیک آزغنه بر پروسینت تشکیل ایتوب ، کوبسی بالانگ تعلیم ، تربیه تاریخی مکتبکه کرگچکنه باشلانا ، دیب اوینی .

بزرده عائله تربیهسی ایسکیدن اوك چرك نیگزگه قورولوب کیلگان . موگا سبب بزنگ خلقده ، خاتون قزلرغه قاراشنک توبن بولویدر . بزرده خاتون - قزلرغه عائله و بالا تربیه سنده برنجی کیرهکلی کشیز دیب فارالمی ؛ بلکه طورمشده کیرهك بولا طورغان بر زینت دیکنه قارالغان . البته خاتون - قزنی نلک تیوشلی درجه لرنده کوره آماغا لرنده حاضر طانودیلر ، دیب بولی . حاضرده نه لی خاتون - قزلرنی قورچاق ایتوچیلر بتونک کوبرهك پروسینت تشکیل ایتلر . شولای بولسه ده صوگهی ۱۰ - ۱۵ یل اچنده گی اوینانو آرقاسنده شاقتی غنه آکلی عائله و تیگز قاراجی بلگیوارلر بیتوشدی . لکن عائله تربیه سن مطلوبیچه اصلاح قیفاغلر هامانده بیک صایلانوبقنه چقا . کوبسی ایسکی طورمش بلن یاگا طورمش آراسنده بوتالوب پشمه گان قامر حالنده طور .

بهش بالانی فقط جسمانی یاقندن غنه توکل بلکه برنجی بلدن اوق آننگ روحانی جهینه ده دقت ایتهرگه کیرهك .

بالا هیچ بر وقته تیک طوراسی کیلمی . بو آگرده طبیعی اینستینک . آنا شول بالانگ تیک طورماون هامان مطلوب بولغه طابا یونه لدره گنه طورورغه کیرهك . عائله تربیه سندن خبرسز کوب خاتونلر بالانگ تیک طوروون بیک یاراتالر . بالا تیک یاتسون اوچون آنی یلهب طاشلیلر . بیچاره بالا بتون حرکتین یوغالتورغه مجبور بولا . البته اوق آکا توزه آلمی - جلی . جلاسه آنی ایمزملر . اویدیلرکه بالا آچغان ، دیب . بالا طاعی جلی ، طاعی ایمزملر . شول روشچه ، بالانی طبیعی حرکتدن محروم ایتو اوستینه آرتق طوبدروب اچی آورتوینده سببی بولالر . بو نه لی

بو حال هاماڻ كشي يوقلقدن كيله . روسلرده ، مخصوص حاضرله نگان بولماسده شوندى كشيلىڭ اورنن طوتارلق ، ياخود شول اورنغه يازارلق كشيلىڭ طابلوب طوراً . بزده آندى آنلر كه اهميت يروچى آز بولغانلقدن بو دائره كه ياقن طوروچى يىك سيرهك اوچرى . ايسته شوشندى ييتشسزلىكلرده سبب بولورغه تيوش كه بالالر باقچهسى آچامان كوب شهرلرده تاتار بالالرى كوتولگاندىن يىك كوب كيم اوچرى . لىكن تورلى ييتشسزلىكلر كه قاراب موندى فايدهلى بر نهرسەدن قورى قالورغه يارامى . شوندى ييتشسزلىكلر بلەن بولسەده بالالر باقچەسىنك بالالر اوچون فايدهسى ، اورامده يوگروب يورودن نيچه مرتبەلر آرتق . ايكاتده شېهه بولماسقه تيوش . البته هر نهرسه بر يولى ييتشوب بيمى . تجربە صوكنده زيمستوالر ، تاتار اشكولالردن كوتولگان مقصد تابلسون اوچون اوقتوچيلر مطلق تاتار بولورغه كيرهك ، ديگان فكر كه كيلگان كې بالالر باقچەسىنده مرنى ومريهلر آراسنده تورلى تلهه سويلهشه طورغان بالالرنك اوز تلىن بلگان كشيلىڭ بولندررغه طرشور وباشقه ييتشسزلىكلرنده فرصتى بلەن توگهلى بارر .

ملاجان خالقوف « اورسكى » .

تل و ادبيات اوقتو اصوللىرى

اومروچى درسى . (درستىك موضوعنى ايه هم حكيم بلەن

مبتدا - خبر بلەن - تانشدرور) .

معام شاگردلر طرفندن (اوتكان درسلىرنده بيرلگان وظيفه لرنده) ترتيب ايتلگان جملهلر اجندن تورلى ايهلى هم تورلى حكملى جملهلر نى صاياباب آلوب صنف تاقناسينه يازار . صوكره شول ره وشچه تيكشرو باشلاور :

(۱) نچى جمله «نعيم اوقى» بولسون .

تحليل : كم اوقى؟ نعيم نى اشلى؟ يه آتاب ئەيت ئەلى . بو جملهده كم طوغرىسنده ئەيتله؟ آلك طوغرىسنده نى ديب ئەيتله؟ شونى ئەيت! جملهده «نعيم» ديگان سوز نيندى صوراوغه جواب بولا؟ «اوقى» ديگان سوز نيندى صوراوغه جواب بيره؟ شول سوزلرنك هر قايبوسى نيندى صوراولرغه جواب بيرسەر ، شول صوراولرنى اوستلرينه يازوب قويگزر .

(۲) جمله «صير يورت حيوانى» .

تحليل : نهرسه طوغرىسنده ئەيتله؟ آنگ طوغرىسنده نى ديب ئەيتله؟ نيندى صوراولرغه جواب بيرەر؟ شولارنى اوستلرينه يازگزر !

طومانلى ره وشده گنه بولسەده برەر نهرسەنى بلوب كيلسه . آگا معلمنگ سويله گان سوزلىرى ، كورسە تكان اوقولرى عاب عادى گنه بولوب قالورغه ممكن .

II

مكتبكه قدر بولغان تربيه نك ايگ اهميتلى يرندن برسىده شېهه سز بالالر باقچهسى در . بالالر باقچهسىنده اويتاتولا طورغان تورلى اوينلر بالالرنك جسمانى تربيه لرينه شاقى زور ياردهم ايتكان شيكلى اجتماعيت نقطه نظرندنده شاقى اهميتكه مالك . عائلهده ئەتيسى ، ئەيسندن باشقەنى بلە گان بر بالا بالالر باقچهسىنده ئەلەنى قدر بالالر بلەن طانشوب ، دوستلاشوب آلا . اول اوزى شيكلى بالالر بلەن هر وقت قوشلوب اوينارغه و آلر بلەن أش كورر كه ممكن ايكاتلگى حقتده اوزنده بر فكر اورناشدره . بالاده ، كشى بلەن قاتناشوغه واجتماعيتده يه شوگه هوس آرتا . عائلهده كى اويال چاناق ، قيو سزلق صفتلرى همهسى يوغالا . بالالر باقچهسىنده كورسە تىلگان اوينلر بالانك روحا نغووينده زور ياردمچى بولالر . بالچقدن ، قومدن تورلى نهرسلر ياصاو هم قوشلوب تورلى اوينلر اويتاوارقاسنده آلرنك شاقى قوه فكر بهلر ترقى ايتە . الحاصل بالالر باقچهسى ، بالالرنك مكتبكه قدر بولغان تربيه لرى اوچون ايگ طوغرى بر يول .

بالالر باقچهسى غربى ياوروپاده هم آمريقادە يىك شەب ترقى ايتكان . آندە بالالر باقچهسى شهرلرده گنه توگل . اوللرغه قدر طارالغان . شولاي اوق آندە بالالر باقچهسى زور تجربەلر صوكنده يىك كوب آلفه كيتكان . اول مملكتلرده حاضر بالالر باقچهسى ، مكتب يه شينه ييمه گان بالالر اوچون لازم ، ديب قازيلر . صوگه يىلارده بزك روسيهدهده بالالر باقچهسى ياخشى غنه ترقى ايتوب بارا . زيمستوالرنك طرشاغى آرقاسنده تورلى شهرلرده يلدن يل بالالر باقچهسى آرتا بارا . فقط ئەلى بو بزده ياگا أش بولغانغه كيمچيلگى كوب . چونكه بزده بالالر باقچهسىنده مريهلر ايتەر كه حاضرله نوب چقغان خانملر هم مرنى لك ايتەر كه حاضرلگى بار يرلر يوق درجهسىنده آز . شونك بلەن برابر تورلى ملت ، تورلى تلهه سويلهشه طورغان بالالرنك اوزلرينه خاصلاب شول تلىن بلگان كشيلىڭ قوبلمى . بو البته زور كيمچيلك . چونكه ۳-۴ يه شلك يه شكنه بالالر بوتولهى ايشوتمه گان يات تل بلەن سويلهشه طورغان كشى دن تعاميات آلا آواحتمالى بوق . بالا همه اشنى همه اويننى كشيدين كوروب ، شوگا ايهروبكنه أشلەر كه مجبور . مريهدن برەر نهرسه صورارغه ، ياخود آگا برەر نهرسه سويلەر كه ممكن توگل . بو حالده بالاده كشيگه ايهروچيلك - مائوللق ترقى ايتەر كه ممكن .

۳) جمله «صاتو ایتهم مین».

تحليل: کم صاتو ایته؟ نی اشدیسک سین؟ بو جمله ده سوز کم طوغریسنده ئهیتله؟ بو جمله نی ئهیتکان کشی اوزی طوغریسنده نی دیب ئهیته؟ هر برسینگ اوستلرینه صوراولرن یازگرا!

۴) جمله «علی نك یازووی ماتور».

تحليل: نهرسه اول ماتور؟ علی نك یازووی نیچك؟ بو جمله ده سوز نهرسه طوغریسنده ئهیتله؟ آنك طوغریسنده ئهیتلگان سوزنی کورسه تگرا!

۵) جمله «معاملر مکتبده».

تحليل: معاملر فایده؟ کملر طوغریسنده ئهیتله؟ کملر مکتبده؟ شول سوزلرننگ هر قایوسی نیندی صوراولرغه جواب بیرسهر، شولرنی اوستلرینه یازگرا!

۶) جمله «شعر اوقو کوللی».

۷) جمله «احمد یازسون».

۸) جمله «اوقوغان کشی بختلی بولا».

تحليل: کم بختلی بولا؟ کم طوغریسنده ئهیتله؟ اوقوغان کشی طوغریسنده نی دیب ئهیتله؟ اوقوغان کشی نی اشلی، نیچك بولا؟

۹) جمله «ایکی بیش اون».

۱۰) جمله «قویاش طودی».

نهرسه طودی؟ قویاش نی اشلهدی؟ بولارنگ هر برسی نی دیب صوراوغه جواب بیرسهر؟ شول صوراولرنی اوستلرینه یازگرا!

۱۱) جمله «بز اوچه ووز».

تحليل: سز نیچه ووز؟ کملر اوچه ووز؟ بوجمله ده سوز کملر طوغریسنده ئهیتله؟ آلا طوغریسنده نی دیب ئهیتله؟ سؤاللرنی اوستلرینه یازگرا!

۱۲) جمله «تیمر قلم یوغالدی».

۱۳) جمله «یالقاولانماسقه تیش».

۱۴) جمله «طرشورغه کیرهك».

تحليل: نهرسه طوغریسنده ئهیتله؟ آنك طوغریسنده نی دیب ئهیتله؟ نی اشلارگه کیرهك؟

۱۵) جمله «مینکی بو دفتر».

۱۶) جمله «یازغی کون ماتور ایدی».

تحليل: نهرسه ماتور ایدی؟ یازغی کون نی حالده ایدی؟ سوز نهرسه طوغریسنده ئهیتله؟ آنك طوغریسنده نی دیب ئهیتله؟ اوشبو جمله لرنی بارسنده یوقاریده کورسه تلگانچه تحلیل قیلوب بترگاج، معلم بو روشچه بیان قیلورغه کرسور:

منه کوردیگر؟ شا گردلر، شوشی اون آلتی تورلی جمله ده

اون آلتی تورلی ئه بیر طوغریسنده سویله ندی. هم، هر قایوسنده ده تورلیچه معنا ئهیتادی.

معلم: - یه عارف. تزوب ئهیتوب چق ئهلی، اولگی ۵ - جمله ده نهرسهر طوغریسنده ئهیتله؟ مدحت، سین، آندن سوگنی ۵ جمله ده نهرسهر طوغریسنده ئهیتله، شولارنی تزوب ئهیت! عرفان سین الخ....

سوگره معلم شول تعریفنی تاقناغه یازوب آ کلاتور: «جمله ده سوز نهرسه طوغریسنده ئهیتله، شول جمله نك اییه سی بولا» (قسقه لق اوچون «جمله نك» سوزی قالدروب نك «ایه» دیکنه یورتلورن ئهیتور).

معلم: - یه ئه لگی جمله لرنک اییه لرن یا کیدن قاریق ئهلی. اولگی جمله نك اییه سی قایسی سوز؟ اول جمله نك اییه سی برگنه سوزنی ئه لله ایکی سوزدن اویوشقانمی؟ ایکنچی جمله نك اییه سی؟ اوچنچی جمله نك اییه سی؟ دورتچی جمله نك اییه سن ئهیتکر ئهلی، آنک اییه سی نیچه سوزدن اویوشقان؟ ییشنچی جمله نك اییه سی؟ آلتنچی جمله نك اییه سی نیچه سوزدن اویوشقان؟ بدنچی جمله نك اییه سی؟ سیکرنچی جمله نك اییه سن قاریق ئهلی. اول نیچه سوزدن اویوشقان ایکان؟ طوغرنچی جمله نك؟

شول طریقه معلم اییه لرنک بعضا بر نیچه سوزدن اویوشقان بولا ایکانلکلرندده بالارغه سیزدروب اوتور.

معلم: یه گرا ایندی بو جمله لرنک هر برسنده اییه طوغریسنده نی دیب ئهیتله؟ شونی یا کیدن تیکشروب چقیق. اولگی جمله ده اییه طوغریسنده - نعیم - نی دیب ئهیتله، نی دیب حکم قیلنا؟ ایکنچیسنده؟ اوچنچیسنده؟ الخ... اییه لر طوغریسنده ئهیتله تورغان سوزلرنک آستلرینه صزوب چفگرا!

معلم: - آنه کوره سز، بو سوزلر جمله لرنک اییه لری یعنی ئهیرلر حقنده نی دیب ایتلگانلکنی، آلا طوغریسنده نیچك دیب حکم بورتکانلکنی آ کلاتالر. منه شونک اوچون آندی سوزلر جمله نك حکمی بولالر. آلارنی شونک اوچون «حکم» دیب یوروتلر.

بوندن صوك شول توبه نده گی تعریف یازولور: «جمله ده اییه لر طوغریسنده ئهیتلگان سوز «حکم» دیب آتالا».

معلم: - هر جمله نك حکملرن ئهیتوب چفگرا ئهلی. اولگی جمله نك حکمی نیچه سوزدن اویوشقان؟ ایکنچی جمله نك نیچه سوزدن؟ اوچنچی جمله نك؟ الخ... (شولای ایتوب اییه شیکلی اوك حکملرنک ده هر وقت برگنه سوزدن بولمیه، بر نیچه سوزندن اویوشقان بولولرن بلدروب اوتور) ایندی قاریق، اییه لرنیندی صوراولرغه جواب بیرسهر ایکان؟ ئه حکملر؟

درسلک ایچون ترتیب ایٹکان اثری اوشبو یل قازان شهرنده اوچونجی مرتبه باصلوب چیقدی. مندرجه سی اوشبو نرسه لر: بورونفی تورککر، بلغارلر، ماغول و تاتارلر، آلتون اوردا و بلغارلر، تاتارلر قول آستنده قازان پادشاهلی. ۱۲۷ بیتده باصلغان بو اثرنگ اوستینه قویلغان حق ۶۰ تین .

ایسکی اثرلر . قازان کتبخانه اسلامی سینه توفیق افندی، امیر خسرونک خمسہ سندن (۱) مطلع الانوار، (۲) هشت بهشت، (۳) اسکندر نامه اسملر نده گی اوچ رساله دن عبارت ۲۵۳ صحیفه لک بر یازمه کتاب هدیه ایتدی . کتاب باشدن آخریته قدر ییک یاخشی، گوزهل هم آچق تعلق خطی ایله یازلغان . کتاب باشلاری تورلی توسده گی بو یاولار ایله ن، چیتلری پوتال بله ن ییزه کله نگان . کتابنگ اچنده ۸ اورنده تورلی بو یاولده یاضالغان رسملری ده بار . برنجیسی بولغان مطلع الانوار ۹۹۰ نجی یلنگ محرم آینده ؛ ایکنجیسی شول یلنگ جمادی الثانیه آینده ؛ اوچنجیسی ۹۹۲ نجی یلنگ جمادی الثانیه آینده هرات شهرنده یازلمشدر . یازوچیسى رمضان بن شمس الدین الحاجی دیب امضا قیالغان . توفیق افندیگه مذکور کتابنی خیوه شاهزاده لرندن مرحوم توره مراد جان توره نگ اوغلی خدای قلبی توره هدیه ایٹکان ایکان . توره مراد توره گه آتاسی سید محمد خان جنابلرندن قالغان بولووی گمان ایتله در . « قویاش » .

پاناما فانالی . پاناما فانالینی آچار ایچون آمریقالولر روسیه آقچه سینه بر میلیارد آقچه طرف ایٹکانلر ایدی . لکن موننگ ایچون اورن صابلاو طوغر و سنده زور یا ککشلق بولغانلی میدانغه چیقغان . فانالنگ بر جیتی قانی بالچق بولسه ده ایکنجی بر جیتی تازی روشده آغوب طورا طورغان توپراقدن عبارت بولوب یلغهدن آقغان صو روشنده فانالغه آغوب طورا ایکان . فانال حاضرنده اش که یارامی ، نی قدر آرچوب طورسه لده توپراق فانالغه آغوب طولوب طورا ایکان . حاضرنده فانالنی بتونلای تاشلاو و موندن صوگ آنک ایچون بایلق ضایع ایتماو فکری یوری باشلاغان .

نهایت معلم طرفندن صنف ناقناسینه تاغی بر نیچه جمله لر یازلوب، یوقاریده غیچه تحلیل قیلنور، آنلرنگ ایهلری بله ن حکملری آیرتدرلور .

موندی وقتلرده معلم شونی اونوقاسقه تیشلی، که جمله لرده ایهلر بله ن حکملرنگ اورنلری آلماشدرلوب یازلور . یعنی هر قایجان نلک اییه، آندن صوگ حکم یازلماس؛ بلکه برسند اییه نلک، حکم صوگ یازلسه ، ایکنجیسنده آنک کیریسنجه قیلنور . (بزنگ یوقاریده غی مثالرغه دقت ایٹلسون!) چونکه بولای ایتمسه ، شاگردلر اییه بله ن حکمنی آ کلاب توگل، تیک اورنلرینه قاراب، فقط مینی نیکی بر ره و شده گنه آبروغه اویره نورلر . نه ایندی اورنلری آلماشدرلسه . بوگا یول قالماس، شاگردلر آنلرنی تمام آ کلاب آیرلرلر . وظیفه :

- ۱) معلم طرفندن بیرلگان جمله لردن ایهلر بله ن حکملرنی هر برسن آبروب، اوزلرینه یازوب آلوب کیلورگه قوشلور .
- ۲) معلم طرفندن بیرلگان هر تورلی سوزلردن جمله لر توزوب کیلترلر .
- ۳) معلمنگ سؤاللری واسطه سی ایله بایتاقغه جمله لر یازوب آلوب کیلورلر (مثلا، نهرسه قیچقرا؟ کون نیچک؟ کم اوقوتا؟ قار، نی اشلی؟ الخ... کبی) .
- ۴) قرائت کتابلرندن بر نیچه جمله لر یازوب شونلرده اییه بله ن حکملرنگ اوستلرینه تیشلی صوراولرنی قویارلر . معلم: عبدالرحمن سعیدی . «یکاترینبورغ» .

مطبوع اثرلر

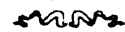
ادبیات درسلی . اوشبو اسم برله ، مدرسه عالیه معلملرندن عالمجان افندی ابراهیموفنگ بر اثری باصلوب چیقدی . موضوعی ایسه اوز آنا تلمزگه خاص بولغان قاعده لر، قانونلرنی تیکشرودن عبارت . تلمزگه عائد بولغان فنده بیک زور بوش اورن بار ایدی . بو اثر شاید شول بوش اورتنی بتونلای بولماسه ده بر آرتولدر . انتقاد قیلنورلق اهمیتی بولغان اثرلر بیک آز بولغانی حالده بو اثر، شول آزلرنگ بری بولسه کیرهک . مونی انتقاد قیلو ایچون عمر و اجتهاد صرف ایتو حلال . انتقاد قیلوچیلر بولسه مقاله لرینه «شورا» ده اورن بار . بتونسی ۱۴۸ بیت . حق ۱ صوم ۱۰ تین .

تاتار تاریخی . ع . بطل افندینگ «تاتار تاریخی» اسملی

اشعار:

توران قزلینه!

خانم! علم، فنون باغنده باشك تاجدار اولسون!
 يولوڭ اوزره ساجلسون غنچهلر زرلر نثار اولسون!
 منوب چقساڭ اگر حریتك «طیاره» آطینا،
 جلاوڭده مظفرلك یانڭده چاریار اولسون!
 اوچوب سیر ایله گل ایندی فضای سر مدیده
 تنفس ایله گل عرفان هواسن بخت - یار اولسون!
 نقاب حسن استعدادك آچ دنیا قویاشینه!
 آنك حسندن آسون نورلر، کون تابدار اولسون!
 اگر رشك ایله سه حسنگ نورینه آی یولدزلر،
 ینه کورسه «ذکاک نورینی» آبلر ییمدار اولسون!
 توشور غفلت، جهالت چادرین مسکینه! باشکدن:
 معارف آفتابن پرنوی ساجڭه یار اولسون!
 عزیز حریتك هاروت، ماروته فدا ایتمه!
 او... لرشو فسقن زندانده خار، زار اولسون!
 چیقوب زهراً صفت حریت افکار سماسینه
 نمایان ایله فیکرک حسینی کیم یابداری اولسون!
 ایسیز خانم! یوزوڭ، ساجڭ، ایسیز اول قابلیت آه!!
 آلمی سنگه جبر، ظلم ایدلر تارمار اولسون!
 سنگ حالک ترصد ایله یور «لطفی» کوزی دایم
 دعا ایله: خدایم دور بینم که مدار اولسون!
 لطف الله عالمی «نمگانی». «مدرسه عالی».

اداره که مکتوبلر

I

محترم ذاکر آیونخافنگ مقاله لرن اوقوب نه لله یندی امیدلر
 باغیدر ایدک، نه لله نرسه لر کورته در ایدک. اما بزنگ کونک ننگ
 تمام خلافن کوررگه طوغری کیددی. زکات طورسنده، فقهار
 کتابلر نده «انما الصدقات للفقراء» مسلمان فقرالری دیب آلوری
 طولوب یاتسه ده امام زفر حضرت سوزینه آووشوب بو مقاله سن
 یازارغه حیرأت ایکنان بولسه کیره ک. زفر دن باشقه اماملر بو سوزنی
 اعتبار ایتمیلر. رسول اکرم معاذ بن جبل نی «یمن» که ییارگانده
 زکاتنی مسلمان بایلرندن آلوب، مسلمان فقیرلرینه بیررگه بو بورمش.
 بو حدیثی حدیث، شهرور دیوچیلر بایشاق بولورغه کیره ک. حضرت
 معاذ سوزی بولغانده، امام زفر سوزن نی وجه ایله قوتلیک؟.

زکات فرض بولو حکمتلر تیره ن تیره ندن اویلاغانده، بز
 مسلمانلر محکوم ملت بولوومز ایله برابر اعانه که چیکسز محتاج
 بولغان زمانمده بره و چقسوند زکاتلر کور نالوغ ایله اوتله،
 ایکنچی عباره بله نه تکه نده نالوغلر کور زکاتدن کیته دیسون. موندی
 سوزنی عاقل منصف نه یته آماز. ییر یوزنده مسلمانلر ننگ بختلری
 کیتمه سه ایدی، آرالرندن موندی سوزنی سویله وچیلری بولماز
 ایدی. موکار قدری بایلرمن زکات اسمی ایله مکتبلر، مدرسلر،
 علمانر، و باشقه لر تریه ایلوب کیلمش لر ایدی. اعانه که اوگره ننگه
 کوننگن مسلمانلرمن موندی جزاف سوزلر که آوشوب کیتمه سرلرده،
 کوکللر که تشویش سالوونده شبهه یوقدر.
 عبدالله بن تاج الدین الکجیبری.

II

شاگرد چاغمدن آلوب عسکری خدمت که آلتاچ ده ایندی
 اوچ یل بولدی «شورا» نی طوقز مک چاقروم یراقلقده قویاش
 چغا تورغان دیکگز یاینه قدر کیدگان آتام آتام مکتوبی کبک
 کوتوب قارشنی آلتاچ سوینه سوینه اوقیم.
 «شورا» ننگ ایکی آطنه ده برکنه مرتبه چفووینه اچم
 پوشه ده ملی مطبوعاتمنزنگ حالین بلگانیمه کوره، آطنه صاین
 چفووی حقنده دعاغه قیلم هم دعامنک قبولیتن امید ایتم.
 «شورا» اوقوچیلر جمله سندن بولغانمه کوره، «شورا» ننگ
 تکاملی ایچون، جنا بگزغه توبانده گی اوتنچلرم برله مراجعت قیلم:
 (۱) نیچوک بولسه ممکن توگلمی «شورا» ننگ تلین هم
 املا سین توزه توررگه بیکنه یترگه، قصه چه ایکنانده، بیانگی بر قاتلاو
 آ کلاماغان تلده بولمی بلکه کوربرک قاتلاو آ کلاماغان تلده یازارغه؟.

*.

موگلی تون یالت، یولت ایلوب کوک کرده یولدزلر یانا...
 نه لله یننده ی سرلی نورلر چه چره توب یولدز آنا...
 برسی یانوب برسی سونه منگولک کولک شه ملری
 «آی بیوک ته گرم!» دیمنده کوزلرمدن یاش تاما...
 سیزه من: مین کیلمشه کمن - ییر توگل ایلم مینم...
 شول مقدس کولک مینم ایل - آشقناب شونده تابا...
 فتح القدر.

۲) مشهور آدملر والوغ حادثه لر بابت دینک عموم، اسلامیتک خصوصاً تزئین خدمت ایتمک قاره یوز ایرلر نك اجمالی صورتده گنه ترجمه حالدری برله خط حرکتلر یازارغه؟..

۳) ادبیات قسمینه نچکهره ک قلم، کیگهره ک حسیات-سیزم برله یازلغان، عموماملی و یا که دینی جهتدن تورک-تاتارلر یا که مسلمانلر احوال روحیه سنه آلامی-بولایمی مناسبتلی حکایه لر کرتورگه؟..

۴) «شورا» اوقوجیلر نك کوبره گی «وقت» غزته سنده حوادث یومیه هم سیاسی احوال و خبرلرنی اوقوب و بلوب تورغانه کوره. «شورا» کاغلرلر آنگ سیماسینه مخصوصراق مقاله لرگه صرف ایته ر ایچون «شورا» غه هیچ وقت سیاسی خبرلر یازمازغه؟، ۵) «شورا» نی اوقوماغان خلقدن دینی اصلاحات هم ملی سودا باینده بر نچیلک اورنی طوقان «ربا» مسئله لری برله طانشسین ایچون «شورا» ده باصلنغان هم باصلنوی حاضرده دوام ایتمک مصطفی هم ذا کر افتدیلر نك مقاللرلر آبروم رساله شکانده نشر ایته رگه؟.

۶) صایراق سیزم برله یازلغان بولسه ده کوبره ک شعرلر باصا رغه؟..

۷) هنر و صنعت تاریخینه عائد معلومات بیررگه؟.. ۸) ملی «مودا» حقدن متخصصلر بولسه. برده مقاله نشر ایته رگه؟.. عطاء الله بهالدینف.

اواره: وقتی کیلو برله بو نرسه لر انشاء الله ممکن بولور. مشورتنک اوجون رحمت!

|||

(اوز املاسی برله).

«شورا» نك بر نیچه عددنده ع. رؤف مظفر نك «تورکستانه عائد» مقاله لری باصلدی. عبدالرؤف افندی تورکستانه غی قارده شلر مزنگ اخلاقی، اقتصادی، اجتماعی احوالینه عانده یازغان مقاله لری بلن اوقوجیلر نی یاخشی تانشدردی.

بزنگ ملی مطبوعاتمز دنیاغه آباق باسقاندان بیرى هر بر غزته و ژورنالده هر وقت هر قایسنده تورکستانه عانده غایت وافر صورتده مقاله لر، خبرلر یازیلر طورلدى. لکن شول هیچ نرسه گه یارقسز (نیچتورنی) یازولر همه سی تورکستانلی

قارنده شلر مزنی سوکوب، خورلاودن عبارت بولوب، دنیاده غی بارلق قباحت لک آلا ر اوستینه یایلب، هر بر پیچراقلق آلا ر اوستینه ارغیتلوب طورلدى آلا رغه یاباماغان یالا (افترا) دنیاده قالمغاندر. آزماز یازو یازا بلگن هر بر آج «تاتار» تورکستانه بارب تاماغی طویدی ایسه، اوشی باشی بوته بدی ایسه، مطبوعاتده امضا کورسه تو اوجون، شونده غی قارنده شلری حقدن حقارتملی سوزلر یازونی اوزینه فرض دیب بلگن توسلی نینده ده بولسا بر یامان خبر یازوب ییره ایدی. گرچه شونده غی قباحت لک لر، شونده غی کیچیلک لر هم سی هر قایومزنگ اوز غویر ناسنده، اوز اولنده، نهایت اوز عائله سی اچنده هامان هر وقت تایلر طور ساده «بورون آستنده غی کورنمه ی، کشی ده گی کورینه» ایدی. غزته لر مز تورکستانه عائد گول پیچراق خبرلر باصونی اوزلری نك ملی وظیفه سی دیب بلگن توسلی، تریه سز مخبرلرینه قارشى قوجاقلارن جهیب، آلا ردن کیلگن هر بر یازونی درج قیلوده قصورلق قلمای ایدی.

شول یازولردن نه نتیجه چقغاندر، نیندی فائده کورنگه ندر، آنگ حسابن یازوجیلر کورسه تر. لکن بز اوقوجیلر تورکستانلی قارده شلر حقدن ۷-۸ یلدن بیرى شول قارا خبرلرنی اوقی اوقی کو گلمز ره نجب، بانالر مز نك آلتن ییشیگی بولغان تورکستاندن تمام ییزب بشکن ایدی.

منه شول حالده عبدالرؤف افندی نك «تورکستانه عائد» مقاله لرلر اوقوب، تورکستانلی قارده شلر مزنگ یاخشی یاقلرن کورو میسر بولوب، کو گلمز تسلی تابدی. طوغری کوررلک کوزلر، عدل یازارلق قلم تابلقانینه قواندق. حسن علی.

هجری برله یا شکیل

رسول الله حضرتلرنک هجرتندن ۱۳۴۴ یل تمام بولوب اوشبو کوندن ۱۳۳۵ نیجی یل باشلاندى. یا گا یاده عموم انسانلر آراسینه الفت و محبت، صاح و صلاح نارالسون و خصوصاً مسلمانلرغه الله تعالی سعادت و برکات باغشلاسون ایدی.

ناشری: «محمد شاکر و محمد فاکر رامیفیلر».

محرری: رضاء الدین بن فخرالدین.

578

«شورا» اورنبورغره اوله بشمه کونده بر هفقا نه ادبی، فنی و سیاسی مجموعه در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНИЯ: НА 2-Й СТРАНИЦЕ ОБЛЖКИ 30 КОП., НА 3 И 4 СТР.—20 К ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.

Адресъ: г. Оренбургъ, редакція журн. „ШУРО“.

آبونه بدلی: سنلک ۸ صوم، آتی آیلق ۴ صوم ۳۰ تین. اوج آیلق ۲ صوم ۲۰ تیر آیلق ۸۰ تیر برمه له ب ۴۰ تیر. چیت مملکت گه یللق ۹ صوم.